

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА

БОГОМОЛОВ МИХАЙЛО БОРИСОВИЧ

Допускається до захисту:

в.о. завідувача кафедри політології
та державного управління
д.політ.н., проф.

_____ Чальцева О.М.

« _____ » грудня 2024 р.

**ВЗАЄМОВІДНОСИНИ ІНСТИТУТУ ВОЛОНТЕРСТВА З ДЕРЖАВНОЮ
ВЛАДОЮ В УМОВАХ ВІЙНИ В УКРАЇНІ**

Спеціальність 281 Публічне управління та адміністрування
Кваліфікаційна робота

Науковий керівник:

Польовий М.А., професор
кафедри політології та
державного управління
д. політ. н., професор

Оцінка: _____ / _____ / _____
(бали/за шкалою ЕКТС/за національною
шкалою)

Голова ЕК:

Лопушинський І.П. _____
(підпис)

Вінниця 2024

АНОТАЦІЯ

Богомолов М.Б. Взаємовідносини інституту волонтерства з державною владою в умовах війни в Україні

Волонтерство є важливою складовою громадянського суспільства як в Україні, так і в усьому світі, сприяючи його розвитку та зміцненню. Зростання значущості волонтерських ініціатив у сучасному українському суспільстві привертає увагу науковців із різних галузей до цього феномену і практиків управлінців. Під впливом військової агресії росії проти України з 2014 року відбулися значні трансформації у волонтерському русі, що спричинило формування його унікальних рис у межах національного соціального простору.

В умовах воєнного стану в Україні волонтерство набуло виняткового значення як невід’ємна складова громадянського суспільства та важливий фактор соціальної підтримки. З початку повномасштабного вторгнення рф у 2022 році українські волонтерські організації зазнали трансформації, мобілізуючи значні ресурси та залучаючи громадян до надання допомоги військовим, переселенцям, постраждалим громадам та медичним установам. Волонтерський рух в Україні в цей період характеризується високою організованістю, адаптивністю та ефективністю, а його діяльність сприяє посиленню національної стійкості та соціальної згуртованості. Унікальні особливості цього руху в умовах війни привертають інтерес науковців, які вивчають його роль та вплив на суспільний розвиток у кризових обставинах.

Ключові слова: волонтери, волонтерство, громадянське суспільство, держава, державне управління.

Бібліограф.: 67 найм.

ABSTRACT

Bogomolov M.B. Relations of the Institute of Volunteering with State Authorities in the Conditions of War in Ukraine

Volunteerism is an important component of civil society both in Ukraine and around the world, contributing to its development and strengthening. The growing importance of volunteer initiatives in modern Ukrainian society is attracting the attention of scholars from various fields to this phenomenon and management practitioners. Under the influence of Russia's military aggression against Ukraine since 2014, significant transformations have taken place in the volunteer movement, which has led to the formation of its unique features within the national social space.

In the context of martial law in Ukraine, volunteerism has become of paramount importance as an integral part of civil society and an important factor of social support. Since the beginning of Russia's full-scale invasion in 2022, Ukrainian volunteer organizations have undergone a transformation, mobilizing significant resources and engaging citizens to help the military, IDPs, affected communities and medical facilities. The volunteer movement in Ukraine during this period is characterized by high organization, adaptability and efficiency, and its activities contribute to strengthening national resilience and social cohesion. The unique features of this movement in times of war attract the interest of scholars who study its role and impact on social development in crisis circumstances.

Keywords: volunteers, volunteering, civil society, state, public administration.

Bibliography: 67 items.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ.....	13
РОЗДІЛ 2. ЕВОЛЮЦІЯ ВОЛОНТЕРСТВА ЯК ІНСТИТУТУ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА.....	24
РОЗДІЛ 3. ВЗАЄМОДІЯ ДЕРЖАВИ ТА ІНСТИТУТУ ВОЛОНТЕРСТВА В УМОВАХ ВІЙНИ	30
РОЗДІЛ 4. ПРОБЛЕМИ ВОЛОНТЕРСТВА ЯК ІНСТИТУТУ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА І ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ НА ДЕРЖАВНОМУ РІВНІ В УКРАЇНІ.....	39
ВИСНОВКИ.....	53
СПИСОК ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ:.....	57
ДОДАТКИ.....	64

ВСТУП

Актуальність. Волонтерство в Україні набуває дедалі більшої популярності та стає важливою складовою суспільного життя. Багато людей обирають цей шлях як спосіб підтримати тих, хто опинився в складних обставинах, а також для власного особистісного розвитку і залучення до активного громадського життя.

Як значиме соціальне явище, волонтерство ґрунтується на світоглядних засадах, що визначають його ключові цінності та принципи. В основі волонтерства лежить прагнення допомагати іншим та природі, незалежно від їхнього статусу, національності, релігії чи політичних поглядів.

Завдяки своїй особливій природі волонтерство є дієвим інструментом для вирішення складних проблем людини та суспільства, джерелом інноваційних підходів і способом залучення будь-кого до покращення якості життя.

Відповідно до Закону України «Про волонтерську діяльність» [38], волонтерська діяльність – це добровільна, соціально спрямована, неприбуткова діяльність, що здійснюється волонтерами шляхом надання волонтерської допомоги – роботи та послуги, що безоплатно виконуються і надаються волонтерами. Волонтерська діяльність є формою благодійної діяльності. Безоплатне виконання робіт або надання послуг особами, що здійснюється на основі сімейних, дружніх чи сусідських відносин, не є волонтерською діяльністю [38].

Український волонтерський рух (ВР) є відносно молодим явищем. До 2014 року волонтерство в країні розвивалося повільно, особливо у порівнянні з іншими державами. За даними рейтингу «World Giving Index», у 2010 році Україна займала лише 150-е місце у світі, і лише 5% населення брало участь у волонтерській діяльності. Однак після Революції Гідності, анексії Криму та війни на Донбасі ситуація кардинально змінилася. Волонтерський рух досяг найвищого рівня за всю історію незалежної України: майже 23% українців мали

досвід волонтерства. У вищезгаданому рейтингу за 2022 р. Україна зайняла 7 позицію у світі по показнику благодійництва [67].

З огляду на загрозу державному суверенітету та територіальній цілісності України, а також на недостатню спроможність державної влади забезпечити повну підтримку військовим і добровольцям, громадянське суспільство взяло на себе відповідальність за захист основних конституційних принципів, створивши волонтерський рух. Цей рух з часом перетворився на широку мережу організацій, що надавали допомогу Збройним силам України (ЗСУ) та цивільному населенню. Спираючись на досвід підтримки ЗСУ та населення з 2014 року, українці мобілізували всі свої ресурси для консолідації у відповідь на відкриту агресію росії, яка розпочалася у лютому 2022 року.

Стан теоретичної розробки теми дослідження. Питання, пов'язані з розвитком інституту волонтерства у світі були у фокусі досліджень багатьох наукових напрямків під різним полідисциплінарним кутом.

Аналіз структурних елементів громадянського суспільства в умовах розвитку суспільних інститутів, в тому числі і волонтерства дає можливість глибше зрозуміти їх природу на політико-правовому рівні. Теоретичні напрацювання у цьому напрямі здійснили такі дослідники, як Р. Патнем. Дж. Александер, А. М. Колодій, А. О. Селіванов, В. Ф. Сіренко, В. І. Тимошенко, Т. І. Ковальчук, А. Ю. Олійник, П. М. Рабінович, А. П. Заєць та інші.

Роль взаємодії громадського сектору і держави досліджували в своїх роботах Ю. Хабермас, Р. Патнем, Л. Селмон, Н. Анхер, М. Едвардс, Т. Скокпол та інші.

Сучасний стан та особливості статусу волонтерського руху досліджували вчені різних країн світу, зокрема: М. Бостанджогло, Р. Колосова, М. Фурлан, Г. Чейнен, О. Щекова, Д. Еберлі, К. Хаджи-Міцева, Дж. Девіс Сміт, М. Харріс, К. Рочестер, Р. Хедлі, С. Елліс, К. Кемпбел та інші.

Особливої уваги заслуговують роботи сучасних дослідників Е. Клері, М. Снайдер і А. Омото, які запропонували теорію волонтерів-функціоналістів або *модель волонтерського процесу (VPM)*.

Український волонтерський рух досліджували такі науковці як Д. Горєлова, О. Корнієвського, Г. Крапівіної, Т. Лях та інших. Волонтерство як соціальну відповідальність досліджували такі вітчизняні науковці як: І. Авуєва, Р. Вайнола, Т. Звонарь, А. Капська, Н. Комарова, О. Безпалько, О. Карпенко, І. Зверєва, І. Юрченко, Г. Лактіонова.

Вивченню механізмів взаємодії волонтерства з державними інституціями в процесі публічного управління в Україні присвячено велику кількість наукових досліджень таких соціологів, як Т. Васильченко, яка досліджує роль інституту волонтерства у забезпеченні соціальної стійкості; О. Балакірєва, яка вивчає соціальні аспекти волонтерської діяльності та її вплив на державну політику; І. Бекешкіна, яка аналізувала вплив волонтерства на формування громадянського суспільства; В. Полохало, що акцентував увагу на демократичних трансформаціях і ролі громадських ініціатив. Економічні аспекти волонтерства і його значення для розвитку соціальних проєктів були розглянуті І. Бураковським.

Таким чином, сучасні українські вчені підкреслюють важливість волонтерства як одного з механізмів громадської участі, що сприяє більш ефективній взаємодії державних інституцій з суспільством та посиленню публічного управління. Вони також наголошують на тому, що волонтерські ініціативи відіграють важливу роль у забезпеченні соціальної підтримки та розвитку стійких демократичних процесів в Україні.

В Україні роль волонтерства в умовах воєнного стану активно досліджується багатьма вченими, які акцентують увагу на особливостях цього феномену та його значенні для державного управління і соціальної стійкості. Зокрема, О. Панькова та О. Касперович аналізують вплив цифрових технологій на волонтерську діяльність, зазначаючи, що використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) значно підвищує ефективність українського волонтерського руху, зокрема у питаннях організаційної, координаційної та фінансової підтримки діяльності волонтерів.

Дослідження у цій сфері були проведені І. Грига та О. Карпенко, які вивчали трансформацію ролі волонтерства в Україні з 2014 року, коли слово «волонтер» стало синонімом захисника України. Їхні роботи підкреслюють розвиток волонтерського руху, який охоплює як допомогу військовим, так і підтримку цивільного населення, включаючи надання медичних, психологічних та гуманітарних послуг.

У квітні 2023 року в Університеті імені Михайла Драгоманова відбулася всеукраїнська конференція, присвячена соціальному та правовому забезпеченню волонтерської діяльності. На конференції обговорювалися виклики та особливості співпраці між волонтерськими організаціями та державними інституціями в умовах війни, зокрема у сфері підтримки внутрішньо переміщених осіб та реалізації гуманітарних проєктів.

Загалом, українські дослідники зосереджують увагу на ефективності волонтерської допомоги, ролі цифровізації, координації зусиль громадянського суспільства та механізмах взаємодії волонтерів з органами державної влади у критичні моменти. Аналіз наукових праць через призму проблеми цивільного захисту населення показує, що волонтерська діяльність у цій сфері в Україні під час військової агресії залишається маловивченою через об'єктивні причини. Саме тому актуальність даного наукового дослідження полягає в розв'язанні проблеми захисту населення від надзвичайних ситуацій воєнного характеру та ліквідації наслідків бойових дій із залученням волонтерів.

Проте, слід виокремити такі тенденції в науковій управлінській літературі, які демонструють певний дефіцит досліджень по обраній проблемі, що і пояснює звернення до неї в магістерському дослідженні. Перша тенденція свідчить про те, що зважаючи на актуальність даної теми і мінливість суспільно-політичної палітри в нашій країні, проблеми взаємодії громадянського суспільства і влади особливо в умовах війни потребують теоретичного і практичного обґрунтування.

Друга тенденція стосується того, що в українських управлінських дослідженнях, ще недостатньо досліджень волонтерської діяльності з теоретико-методологічної сторони. Більшість науковців зосереджуються або на

концептуальних засадах громадянського сектору та його ролі в політичній системі, або певні емпірико-статистичні дослідження, які розглядають волонтерський сектор переважно в умовах війни в Україні.

Мета дослідження – визначення специфіки діяльності волонтерства в умовах воєнного стану в Україні та вироблення практичних рекомендацій щодо підвищення рівня діалогічності та ефективності співпраці з міжнародними і внутрішньодержавними інститутами. У відповідності до визначеної мети були поставлені наступні завдання дослідження:

1. проаналізувати категоріальний апарат досліджуваної проблеми;
2. охарактеризувати сутність і типи інституту волонтерства;
3. проаналізувати механізми взаємодії інституту волонтерства і державної влади;
4. виявлення проблем взаємодії інституту волонтерства та держави в умовах воєнного стану в Україні;
5. виробити рекомендації щодо підвищення ефективності взаємодії волонтерських об'єднань і державної влади.

Об'єкт дослідження – процес формування діалогічної моделі публічної політики в Україні в умовах війни.

Предмет – взаємовідносини інституту волонтерства з державною владою в умовах війни в Україні

Наукова гіпотеза: забезпечення ефективної взаємодії інституту волонтерства з державою в умовах воєнного стану в Україні, буде сприяти формуванню діалогічної моделі публічної політики, яка базується на принципах довіри, прозорості, інклюзивності та адаптивності в процесі розвитку демократії.

Методологія дослідження представлена такими підходами і теоріями як: біхевіоралізм, структурно-функціональний, системний, мережева теорія та ін.

Досягнення мети та виконання завдань дослідження стали можливими завдяки застосуванню комплексу взаємопов'язаних сучасних загальнонаукових та спеціалізованих **методів**. Метод *дедукції* дозволив розглянути волонтерста в

українському національному контексті як інститут громадянського суспільства. Системний загальнонауковий метод дозволив розглянути волонтерство як цілісну систему, що складається з множини елементів та зв'язків між ними. Метод систематизації сприяв аналізу нормативно-правової бази щодо волонтерства. Для виявлення чинників, що впливають на взаємодію держави та суспільства у сфері волонтерської діяльності, було використано факторний аналіз. Оцінка стану цих взаємовідносин на сучасному етапі за здійснена через структурно-функціональний метод. Індуктивний метод дав змогу проаналізувати еволюцію формування інституту волонтерства в державній системі. Дедуктивний метод допоміг у розгляді механізмів взаємодії держави з інститутом волонтерства в контексті парадигми нового державного управління, яка включає громадянське суспільство в процес співуправління. Компаративний метод (case study) дозволив виокремити специфіку волонтерської діяльності в Україні в умовах війни та роль в цьому процесі держави.

Інформаційною базою дослідження є закони України; нормативно-правові акти Верховної Ради України; Кабінету міністрів України; профільних міністерств.

Аналітичні дослідження, які були використані в роботі можна представити такими як: «Інвентарем функцій волонтерів» (Volunteer Functions Inventory, VFI), розроблений для визначення різних мотиваційних факторів, що спонукають людей ставати волонтерами.

У магістерському дослідженні були використані дані глобальних індексів і документів ООН таких як: World Giving Index (WGI), доповіді ООН, які з 2011 року випускаються раз на три роки ДООН (добровольці Організації Об'єднаних Націй). Доповіді демонструють стан цього інституту у світі (SWVR), для того щоб сформуванати надійну базу знань про роль волонтерського руху в забезпеченні миру та сталого розвитку.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами:
Кваліфікаційна (магістерська) робота виконана в рамках тематичного плану НДР Донецького національного університету імені Василя Стуса ініціативного

фундаментального дослідження кафедри політології та державного управління: «Публічна політика і державне управління в умовах війни та повоєнного відновлення України» (реєстраційний номер 0123U101423).

Новизна дослідження полягає у наступному: було комплексно проаналізовано механізми взаємодії держави та інституту волонтерства в умовах війни в Україні. Визначені проблеми, які потребують свого вирішення в юридичній і практичній площині. Було доведено, що забезпечення ефективної взаємодії між інститутом волонтерства та державою в умовах воєнного стану в Україні можливе шляхом запровадження діалогічної моделі публічної політики, яка базується на принципах довіри, прозорості, спільного ухвалення рішень і адаптивності. Така модель сприятиме підвищенню ефективності реалізації соціальних і гуманітарних проєктів, забезпечуючи стабільність та інклюзивність в умовах кризових викликів.

Науково-практична значущість отриманих результатів дослідження

Виходячи з практичного досвіду волонтерської діяльності магістранта, результати роботи можуть бути використані для розробки рекомендацій із покращення взаємодії волонтерських організацій із державними структурами. Зокрема, впровадження практики ефективної координації волонтерських ініціатив у межах робочих груп обласних військових адміністрацій. Також рекомендації можуть бути використані щодо створення державними інституціями інформаційних платформ для інтеграції волонтерських проєктів і координації ресурсів.

Окремі положення роботи можна використовувати у навчальному процесі під час підготовки навчально-методичних рекомендацій і викладання дисциплін, які пояснюють логіку взаємовідносин держави і громадського сектору. Методичні матеріали, розроблені в рамках дослідження, можуть бути включені до навчальних курсів з публічного управління для підготовки фахівців у галузі кризового менеджменту.

Апробація результатів дослідження. Результати кваліфікаційної (магістерської) роботи знайшли відображення у наукових публікаціях: Тези:

Богомолів М.Б., Чальцева О.М. Нормативне регулювання інституту волонтерства в Україні. *Збірник матеріалів III Міжнародної науково-практичної конференції «Прикладні аспекти сучасних міждисциплінарних досліджень» (Вінниця, 1 листопада 2024 р.).*

Структура магістерської роботи. Логіка проведеного дослідження зумовила структуру роботи: вступ, три розділи, висновки, список джерел і літератури, використаних в процесі написання роботи (67 найменувань). Загальний обсяг наукової роботи становить 65 сторінок.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ

Теоретико-методологічна основа взаємодії громадянського суспільства і держави базується на кількох ключових концепціях. Вона передбачає взаємодію між інститутами громадянського суспільства та державою, з метою забезпечення ефективного управління, соціального контролю та розвитку демократичних процесів в публічному полі політиці. Громадянське суспільство, яке також включає і волонтерські організації, відіграє важливу роль у доповненні та підтримці державної діяльності, особливо у кризові періоди.

Особлива увага у даному розділі дослідженні приділяється теоретичному обґрунтуванню взаємозв'язку громадянського суспільства і держави через волонтерський сектор.

Волонтер (від лат. «voluntarius» – воля, бажання, від англ. «voluntary» – добровільний, доброволець, йти добровільно) – це особа, яка за власним бажанням допомагає іншим.

Волонтер має право провадити волонтерську діяльність самостійно або як член волонтерської організації; пройти відповідну підготовку (інструктаж) для провадження волонтерської діяльності; підвищувати свою кваліфікацію; провадити волонтерську діяльність у гігієнічних та безпечних умовах; на забезпе-чення в разі необхідності спеціальним одягом, взуттям та інвентарем, велосипедами, проїзними квитками в міському транспорті загального користування; підтримувати зв'язки з волонтерськими організаціями інших країн [3].

Дослідники намагаються знайти пояснення тим змінам, які відбуваються в інститутах і функціях громадянського суспільства у зв'язку з розширенням соціальних функцій держави, становленням незалежних держав після «параду суверенітетів» кінця XX ст., «кольоровими» та «мережевими» революціями кінця першого десятиріччя 2000-х рр., глобалізацією тощо. Громадянське суспільство характеризується зовнішньо стійкою, але внутрішньо динамічною

системою активно взаємодіючих між собою спільностей людей, соціально-економічних і культурних інститутів, спроможних запобігти політичному волюнтаризму й забезпечити людині свободу участі в них. Громадянське суспільство спрямоване насамперед на реалізацію творчого потенціалу особистості, зокрема на захист громадян від перевищення державою своїх повноважень, і на доцільне в кожний конкретно-історичний момент обмеження кількості владних структур і їхньої діяльності [1, с. 629].

Волонтерство є однією з основних форм прояву зрілості громадянського суспільства, яка сприяє вирішенню соціальних проблем, підтримує громадські ініціативи та забезпечує взаємодію громадян із державними органами. Дослідники підкреслюють, що волонтерські організації активно залучаються до підтримки державних інституцій, особливо в умовах криз, таких як військові конфлікти чи гуманітарні катастрофи.

На підставі аналізу робіт таких науковців як: Ю. Хабермас, Р. Патнем, Л. Селмон, Н. Анхер, М. Едвардс, Т. Скокпол та інші запропоновано розглядати ключові аспекти взаємодії волонтерства з державою за наступною логікою:

По-перше, через функції волонтерства, які доповнюють функціональні можливості держави. Волонтерські організації часто виконують функції, які держава не завжди встигає чи може ефективно виконати. Наприклад, під час військових конфліктів чи надзвичайних ситуацій волонтерські рухи, як це було під час війни в Україні, мобілізують ресурси та надають допомогу як військовим, так і цивільному населенню. Це підкреслює роль волонтерства у підтримці державних інституцій та посиленні соціальної стійкості.

По-друге, рівень легітимації державної системи. Волонтерські організації, діючи на місцевому та національному рівнях, сприяють підвищенню довіри громадян до державних інституцій. Вони виступають своєрідним "посередником" між державою та суспільством, допомагаючи реалізовувати державні політики через участь громадян. Це зміцнює легітимність державних інституцій і стимулює розвиток партнерських відносин між громадянським суспільством і владою.

По-третє, *волонтерство як інструмент соціального контролю*. Волонтерські організації не лише допомагають у кризових ситуаціях, а й відіграють важливу роль у контролі державних дій. Через волонтерські ініціативи громадяни можуть впливати на ухвалення державних рішень, забезпечувати прозорість і підзвітність влади, а також відстоювати інтереси громади на державному рівні [47].

Відповідно до суспільної концепції, *соціальна відповідальність (СВ)* – це певна *характеристика (стан) суспільства*, заснована на специфічному устрої суспільного життя.

На думку українського соціолога В. Звонарь, яка на підставі комплексного теоретичного матеріалу щодо соціальної відповідальності зазначила, що СВ слід розуміти як характеристику соціального суб'єкта – безвідносно до її конкретно-історичного змісту. СВ, на її думку, виявляють за такими атрибутами:

- 1) практичний (діяльнісний);
- 2) рефлексивний (осмислювальний);
- 3) партисипативний (співучасний);
- 4) креативний (творчий) [3, С50].

Практичний атрибут втілений у тому, що СВ нерозривно пов'язана з *діяльністю* суб'єкта. Рефлексивний проявляється у внутрішній обумовленості СВ, яка неможлива без психологічної готовності суб'єкта до певних *дій*. Партисипативний передбачає пов'язаність *дій* суб'єкта з діями інших суб'єктів. Креативний відображає творчу природу *дій* суб'єкта щодо соціальної дійсності. Будь-який КІЗ соціально відповідальної поведінки охоплює усі ці атрибути в різному співвідношенні. Із викладеного випливає, що практичний атрибут є визначальним: СВ стосується лише суб'єкта *дії*, втілюється у певному способі його *діяльності*. Тому автор, розглядаючи СВ як властивість суб'єкта, мала на увазі саме соціально відповідальну *дію* (поведінку). Решта атрибутів стосуються СВ саме як особливої *поведінки* суб'єкта [16].

Аналіз різноманітності суб'єктів-інститутів нині чітко виокремлюються три функціонально комплементарні інституційні спільноти:

- 1) публічна влада (вужче— держава);
- 2) ринок (вужче—фірма);
- 3) громадянське суспільство (вужче — домогосподарство).

Цей триелементний інституційний кластер прийнятий і використовується як у соціофілософській, так і в економічній теоретичних традиціях. Соціофілософська традиція розглядає дихотомію сфер політичного (державного) впливу та громадянського суспільства. Останнє як осередок свободи (від втручання держави) у цьому протиставленні включає сферу прояву господарської ініціативи, націленої на індивідуальне збагачення. Економічна традиція запроваджує поділ на інститути суспільних (державу) та приватних (ринок) економічних інтересів. Суперпозиція вказаних двох підходів і виявляє трикомпонентну соціоекономічну конструкцію: держава в особі публічної влади забезпечує суспільний інтерес, громадянське суспільство – суспільний інтерес поза впливом владних інституцій і приватний інтерес без фокусу на збагаченні, а бізнес – приватний інтерес для індивідуального збагачення. [3, с.41].

На думку В. Звонарь, у контексті СВ винахідливість трансформується у *складний утилітаризм* – рису, що підкреслює вагомість зв'язку між результатом і змістом дій суб'єкта щодо інших суб'єктів. Із неоінституціонального дискурсу відомо, що складний утилітаризм як поведінкова настанова допускає отримання і максимізацію результату лише за рахунок продуктивних дій учасника трансакцій без шкоди для інших учасників [3, с.52].

Пошуки й експерименти суб'єкта як обмежено раціонального складного утилітариста супроводжуються постійним оцінюванням зовнішніх обставин із порівнянням і ранжуванням навколишніх предметів і їх станів. Серед обставин, що оцінюються, реципрокний суб'єкт як учасник трансакцій найбільшого значення надає обставинам взаємодії із собі подібними. Тому, на думку автора, оцінювання для нього має сенс передусім як *емпатія* – осмислене прагнення і вміння стати на позицію візаві та зрозуміти його інтереси / наміри. Як правило, емпатію тлумачать як раціонально зважену, без надмірного емоційного

забарвлення реакцію суб'єкта, протиставляючи цю реакцію симпатії – прагненню досягнути почуття візаві на основі чуттєвої прихильності [3, с.53].

На думку вчених, які досліджували проблему довіри, декомпозиція соціальної довіри як принципу формування еквівалентних відносин виявляє таку її внутрішню структуру: 1) генералізована довіра; 2) власне економічна довіра; 3) інституційна довіра (довіра до соціальних норм). Перший компонент існує як загальне відчуття довіри у системі відносин СВ та є узагальнюючим індикатором її готовності до користування соціальними практиками довіри (довірчий потенціал системи). Економічну довіру можна визначити як ступінь засвоєння і продуктивного використання генералізованої довіри, як міжсуб'єктну довіру. Така довіра однаковою мірою поширюється на індивідуальних і колективних суб'єктів, є персоніфікованою (щодо конкретного суб'єкта-візаві, наприклад щодо певного працедавця) або агрегованою (щодо цілої категорії суб'єктів, наприклад працедавців чи бізнесу загалом) [69].

В роботі доведено, що незалежні від ринку та публічної влади громадські організації у системі відносин СВ слід вважати виробниками *колективних (товариських) благ* – виключних і неконкурентних у споживанні. Громадський сектор також перетворює у них чисті суспільні та приватні блага. Таке перетворення актуалізується за умови незадовільної якості чи недоступності суспільних і приватних благ для їх споживачів. Функціонування громадського сектору орієнтується здебільшого на конкретну цільову групу (переселенці, молодь тощо) [17, С.97]. Саме всередині цієї групи або для неї сектор пропонує блага, визначені як колективні (товариські). Доречно зауважити, що можливе і припустиме піклування про такі цільові групи з боку публічно-владного сектору передбачає забезпечення *загальносуспільних*, а не спільних колективних (товариських) інтересів. На думку автора, як колективний інтерес виникає й опрацьовується громадським сектором також потреба змін у межах системи відносин СВ. Зміни спочатку постають як колективне (товариське) благо для найбільш зацікавлених у такому розвитку подій цільових груп, а вже потім отримують / не отримують загальносистемний резонанс [69, с.98].

Для дослідження волонтерства дуже важливу роль має також біхевіоралістичний підхід, який дозволив розглянути даний вид участі через призму мотиваційних характеристик поведінки людей. Мотивація волонтерів є одним з найбільш вивчених факторів, який досліджували вчені, щоб зрозуміти причини, через які люди добровільно працюють (наприклад, альтруїзм, соціальна підтримка, організаційна інтеграція і залученість). Спираючись на цей фактор, дослідники Е. Клері, М. Снайдер і А. Омото запропонували теорію волонтерів-функціоналістів або *модель волонтерського процесу (VRM)* — концептуальну модель, яка розглядає волонтерство як добровільну, довгострокову та динамічну форму допомоги. Згідно з цією моделлю, мотивація для початку та підтримки волонтерської роботи є процесом, який залежить від психологічних функцій, які люди намагаються задовольнити через свою діяльність. Різні види діяльності можуть виконувати різні функції, і навпаки [61, 44].

Ця теорія, описує мотиви волонтерської діяльності, зосереджуючись на психологічних і соціальних чинниках, які впливають на участь людей у волонтерстві. Теорія базується на функціональному підході, згідно з яким волонтерська діяльність виконує певні функції для особи, яка бере в ній участь. Мотиваційна основа волонтерства на думку дослідників заключається у наступному: люди вступають у волонтерську діяльність для задоволення своїх потреб, таких як: цінності (бажання допомагати іншим і робити світ кращим), розуміння (можливість розвивати нові навички та знання), соціальні мотиви (прагнення підтримати соціальні зв'язки та відповідати очікуванням інших), захист (волонтерство як спосіб зменшити почуття провини або уникнути негативних емоцій), кар'єрні перспективи (прагнення розвинути досвід і контакти, корисні для професійного розвитку, особистісний розвиток (реалізація власних потенціалів та покращення самооцінки) [62].

Контекст волонтерської діяльності розглядається як процес, що включає три основні етапи: *передумови, досвід і наслідки*.

- передумови участі, який визначається мотивацією, соціальним контекстом і доступними можливостями.;
- досвід - підтримка участі, яка залежить від того, наскільки волонтерство задовольняє очікування людини;
- наслідки - завершення участі: причини виходу з волонтерства (наприклад, втрата інтересу чи задоволення потреб) [62].

Адаптація в процесі волонтерства передбачає, що протягом діяльності волонтери можуть переосмислювати свої мотиви, що впливає на їхнє ставлення до участі та на тривалість залучення [44].

Отже, теорія Снайдера і Омото підкреслює, що для залучення і утримання волонтерів важливо враховувати їхні мотиваційні потреби та забезпечувати позитивний досвід. Це дозволяє організаціям, які працюють із волонтерами, краще управляти людськими ресурсами та підвищувати ефективність своєї діяльності [55, 62].

Таким чином, автори вищезгаданої теоретичної моделі припустили, що люди віддаються добровільній праці через внутрішні потреби або функції, які волонтерство здатне задовольнити, і ці функції називаються функціональними мотивами. Модель також передбачає, що ці мотиви є важливими передбачуваними факторами того, чи буде волонтер продовжувати чи припинить свою діяльність.

Враховуючи цю модель, для вимірювання рівня того, наскільки поточні організації волонтерів задовольняють кожен з шести виявлених мотивів (цінності, розуміння, соціальні, кар'єрні, захисні та вдосконалення), використовується інструмент самооцінки, відомий як «Інвентаризація функцій волонтерів» (Volunteer Functions Inventory, VFI). Хоча існують й інші інструменти для оцінки мотивації волонтерів, такі як шкала ставлення до допомоги іншим або шкала мотивації волонтерів, VFI є найбільш широко використовуваним інструментом [64].

Оригінальний інструмент був розроблений для вимірювання п'яти функцій волонтерства (цінності, розуміння, особистісний розвиток, турбота про громаду

та підвищення поваги) і включав 25 пунктів. У представлений версії дослідниками була додана шоста функція (захисна), а кількість пунктів збільшена до 30. Ця версія опитувальника з шістьма функціями є найбільш широко використовуваним інструментом мотивації волонтерів, яку застосовують при дослідженні національних практик волонтерства [64]. Функції були виокремлені наступні:

- **Цінності** — вираження або реалізація основних цінностей (наприклад, гуманітарних, альтруїстичних).
- **Розуміння** — прагнення вивчати нове та вдосконалювати свої навички й досвід.
- **Підвищення** — самоорієнтована мотивація, коли волонтер прагне досягти психологічного зростання та розвитку (наприклад, самопізнання, самооцінка) і переживати позитивні емоції.
- **Кар'єра** — також самоорієнтована та інструментальна мотивація, коли волонтер намагається отримати професійні та академічні знання та досвід.
- **Соціальні** — волонтер бажає покращити свої соціальні відносини та взаємодії.
- **Захисна** — его-орієнтована мотивація, що означає прагнення зменшити негативні почуття (наприклад, відчуття вини або розчарування) і/або уникнути особистих проблем [64].

Цей інструмент дозволяє більш детально вивчити різноманітні мотиваційні фактори волонтерської діяльності та допомагає організаціям краще розуміти потреби своїх волонтерів [64].

Один із напрямків структурно-функціонального підходу, запропонований американським соціологом Робертом К. Мертоном, полягає у розрізненні явних, латентних функцій та дисфункцій соціальних інститутів.

Основні праці, де він досліджує ці теми: «Social Theory and Social Structure» (1949, перероблене видання 1968) –це його ключова праця, де він розвиває ідеї щодо явних і латентних функцій та дисфункцій. Тут він висвітлює свою концепцію функціонального аналізу та її застосування до соціальних

інститутів. «Manifest and Latent Functions» – розділ у "Social Theory and Social Structure», який присвячений поясненню явних і латентних функцій. У ньому він описує, як соціальні інститути можуть виконувати одночасно очікувані та неусвідомлені функції з різними наслідками для суспільства. "On Sociological Theories of the Middle Range" – також у "Social Theory and Social Structure" Мертон розробляє концепцію "теорій середнього рівня", до якої відноситься і його функціональний аналіз. Ця робота закладає методологічну основу для структурно-функціонального аналізу [52].

Отже, за його логікою явні функції є усвідомленими і призводять до очікуваних наслідків, які можуть бути як позитивними, так і негативними для суспільства. Латентні функції, навпаки, діють на прихованому рівні: їхні впливи можуть бути неусвідомленими і мати неочікувані наслідки, які також можуть бути позитивними або негативними. Дисфункції — явні чи латентні — створюють негативні наслідки для функціонування соціальних інститутів та суспільства загалом, підриваючи їхню стабільність та ефективність. Такий підхід дає змогу комплексно аналізувати соціальні інститути, враховуючи як очевидні, так і приховані ефекти їхньої діяльності [51,52,53].

Волонтерська діяльність, традиційно сприймана як добровільна та суспільно корисна, базується не тільки на альтруїстичних мотивах, а й на соціальному схваленні та підтримці з боку оточення [66, р. 216]. Спочатку ця діяльність мала неформальний характер, але з часом перетворилася на інститут із власними негласними нормами та правилами. Відповідно до підходу Г. Хелмке і С. Левітські (2004), певні поведінкові практики можуть набути статусу неформальних інститутів, якщо вони формують нормативні очікування і їх порушення спричиняє певні санкції або соціальний осуд [48, р. 727]. Такий інститут за класифікацією Хелмке і Левітські відноситься до категорії «допоміжних» (complementary) неформальних інститутів, що доповнюють та підсилюють дію формальних структур. Вони забезпечують гнучкість та адаптивність у суспільних системах, де формальні інститути іноді не встигають за динамічними змінами або не охоплюють повністю потреб суспільства.

Волонтерство як допоміжний інститут допомагає вирішувати суспільно важливі питання, зокрема, у сферах соціальної підтримки, гуманітарної допомоги та кризового реагування, компенсуючи обмежені ресурси офіційних структур [48].

Сучасні дослідники, як Л. Хастінкс та Ф. Ламмертін (2003), акцентують свою увагу на змінах у сучасному волонтерстві, де сучасні волонтери все частіше мотивовані до самореалізації, прагненням до соціальної взаємодії, а також можливостями для особистого розвитку і професійної самореалізації [49]. За словами К. Рочестера (2021), волонтерські практики нині часто поєднують особисту і суспільну вигоду, що підвищує стабільність та ефективність волонтерських рухів. Такий підхід демонструє еволюцію волонтерства в інституційну систему, що не лише підтримує, але й підсилює державні та громадські ініціативи в кризових ситуаціях, як пандемії, природні катаклізми чи збройні конфлікти [58].

Таким чином, висновком до розділу буде наступне твердження. Аналіз еволюції теоретичних підходів до волонтерської діяльності демонструє її перехід від неформальних практик до статусу соціального інституту, який виконує важливу роль у сучасних суспільствах. Відповідно до неоінституціонального підходу, волонтерство можна розглядати як допоміжний неформальний інститут, що сприяє компенсуванню недоліків формальних структур, забезпечуючи їхню гнучкість та адаптивність у відповідь на динамічні зміни та суспільні виклики.

Значна увага у дослідженнях приділяється мотивації сучасних волонтерів, яка включає не лише альтруїстичні чинники, але й прагнення до самореалізації, соціальної взаємодії та професійного розвитку. Роботи представників біхевіоралістичного та функціоналістського підходів підкреслюють, що сучасні волонтерські практики дедалі частіше поєднують суспільну та особисту вигоду, підвищуючи ефективність та стабільність волонтерських рухів. Цей підхід акцентує на значенні інституціоналізації волонтерства як механізму посилення державних і громадських ініціатив, особливо у кризових умовах.

Отже, волонтерська діяльність розглядається як багатофункціональний феномен, що одночасно виконує роль соціальної підтримки, компенсуючи обмеженість державних ресурсів, і сприяє особистісному розвитку громадян, забезпечуючи соціальну згуртованість та стійкість суспільства.

РОЗДІЛ 2. ЕВОЛЮЦІЯ ВОЛОНТЕРСТВА ЯК ІНСТИТУТУ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Волонтерство – це фундамент громадянського суспільства. Без участі волонтерів важко уявити громадські організації й благодійність взагалі, без них унеможлиблюється якісний суспільний контроль за діями влади та бізнесу. Без волонтерів бракує енергії для будівництва суспільства, не вистачає сил і часу на людей, які потребують допомоги, не достатньо творчого потенціалу для розв’язання соціальних проблем.

Еволюцію інституту волонтерства та його значення для управлінської моделі держави можна розглянути за допомогою доповідей ООН, які з 2011 року випускаються раз на три роки ДООН (добровольці Організації Об’єднаних Націй). Доповіді демонструють стан цього інституту у світі (SWVR), для того щоб сформувати надійну базу знань про роль волонтерського руху в забезпеченні миру та сталого розвитку. На думку багатьох людей з різних країн, наведену в Доповіді за 2011 рік про універсальні цінності для глобального добробуту, волонтерство сприяє добробуту окремих осіб і спільнот, соціальній інтеграції та забезпеченню стійких засобів для існування, робить внесок у зменшення небезпеки стихійних лих та їх запобігання, а також у відновлення стійких засобів для існування їх запобігання, а також у відновлення після збройних конфліктів [63,65]. У Доповіді за 2015 рік на тему «Перетворення державного управління» показано, що волонтерство може гарантувати підзвітність системи управління та її сприйнятливість до запитів суспільства. Третя Доповідь із цієї серії, опублікована 2018 року, присвячена темі волонтерства та стійкості спільнот. У ній продемонстровано, як спільноти можуть об’єднуватися для розбудови колективних ресурсів, щоб впоратися з потрясіннями та стресами - особливо серед маргіналізованих верств, коли державне втручання є обмеженим [65].

Доповідь за 2022 рік присвячена темі «Створення рівноправного суспільства для всіх» з особливим фокусом на волонтерстві та новому суспільному договору. Вона ґрунтується на висновках попередніх Доповідей про

роль волонтерства в місцевому самоврядуванні, а також про важливість партнерських відносин між волонтерами, організаціями, що залучають добровольців, і державою. Наприклад, у Доповіді за 2011 рік обговорюється, що, незважаючи на внесок волонтерів у суспільний розвиток, волонтерський рух не повинен перебирати на себе обов'язки, за виконання яких несе відповідальність держава. Водночас у Доповіді за 2018 рік підкреслюється важливість підтримки з боку місцевих органів влади для підвищення стійкості спільнот[65].

У ній розглядається, як добровольці, організації, що залучають добровольців, і уряди діють разом, щоб співпрацювати і спільно створювати більш інклюзивні структури і уряди діють разом, щоб співпрацювати і спільно створювати більш інклюзивні структури (звані в цій Доповіді «відносинами між добровольцями і державою») і механізми, щоб впоратися з проблемами XXI століття²⁹. У ній також подано важливі відомості про те, як добровольча діяльність сприяє створенню і зміцненню нових відносин між громадянами і державою. Зокрема, у цій Доповіді:

- 1) досліджуються моделі відносин між добровольцями і державою, що виникають, їхні основні риси та механізми, а також їхні сильні та слабкі сторони;
- 2) виявляються стратегії ефективної співпраці між добровольцями і державами, спрямовані на формування інклюзивних процесів і забезпечення гармонійного розвитку суспільства [65].

На сьогоднішній день, зайняття волонтерською діяльністю набуває популярності та є поширеним у багатьох країнах світу, особливо в розвинутих: у Франції до волонтерської діяльності залучено 19,0 % населення, Німеччині – 34,0%, США – майже 5,0%, Японії – 26,0 %² [65].

У Записці Генерального секретаря ООН, адресованій Комісії соціального розвитку Економічної та соціальної ради ООН, виділено найважливіші риси волонтерства наступні:

– турбота про людей. Адже співчуття, моральна підтримка, допомога, піклування сприяють формуванню важливої для людського суспільства атмосфери – взаємопідтримки. Для соціально-педагогічної роботи це важливий

ресурс, який допомагає створювати безпечне середовище для існування та розвитку кожного члена суспільства. Найважливішим рушійним механізмом виступає людський фактор, який вище схеми взаємовідносин «ти – мені, я – тобі». Для волонтерів характерними є формули: «я – тобі, ти – мені» та «я – усім»;

– солідарність і гуманна корисливість. Люди добровільно жертвують своїм часом заради встановлення взаємодовіри та причетності, що робить їх зацікавленими в благополуччі інших;

– духовна якість і громадянська чеснота. Адже його значення полягає не лише в тому, що ми робимо через любов та співчуття до інших, а й те, як це впливає на людину, яка надає добровільну допомогу, – «ми те, що ми робимо для інших»;

– багате джерело людського досвіду. Під людським досвідом розуміють досвід, який набуває людина в процесі взаємодії з іншими людьми, соціальними групами, державою. Милосердя, толерантність, солідарність, співробітництво, подолання конфліктів, лобювання, емоційні й соціальні зв'язки, захист від небезпечного впливу тощо. Можливість ділитися, обговорювати, переймати більш ефективні форми, методи – це можливість напрацьовувати та вдосконалювати цей неформальний суспільний фонд вмінь та навичок встановлення й підтримки стосунків;

– нові інтелектуальні ресурси. Волонтери – це не лише виконавці програм, але й джерело нових ідей, нового життєвого досвіду;

– участь і відповідальність як суть активної громадянської позиції [65]. Громадянськість, взаємодовіра, солідарність і відповідальність, підкріплені соціальними відносинами, які базуються на схожих світоглядних установках і спільності обов'язків, є взаємодоповнюючими цінностями;

– етичний стандарт, який обумовлює якість людських взаємостосунків;

– забезпечення надійної платформи для відновлення зв'язків між людьми.

Відомо, що людей завжди розділяли багатство, культура, релігія, етнічне походження, вік, стать. Волонтерство ж може бути одним з найголовніших

засобів примирення та відновлення розділеного суспільства, оскільки ця діяльність здійснюється без дискримінації за певними ознаками;

– нове бачення соціальної діяльності. Воно полягає в новому ставленні до зайнятості в галузі соціального захисту [65].

Міжнародною експертною групою з питань волонтерства та соціального розвитку в 1999 р. були визначені три характерні особливості волонтерської діяльності:

- діяльність має бути неприбутковою;
- діяльність повинна бути добровільною, згідно з особистою волею індивідуума;
- діяльність повинна бути корисною кому-небудь, не тільки волонтеру, або суспільству загалом [65].

У межах цієї концепції експерти визначили наступні типи волонтерської діяльності:

- взаємодопомога та самодопомога;
- філантропія та послуги іншим людям;
- участь або громадянський обов'язок;
- рекламно-пропагандистська діяльність або проведення кампаній.

Таким чином, волонтерська діяльність є формою благодійництва. Дана діяльність ґрунтується на принципах законності, гуманності, рівності, добровільності, безоплатності, безкорисливості, неприбутковості. Безоплатне виконання робіт або надання послуг особами, що має одноразовий характер або здійснюється на основі сімейних, дружніх чи сусідських відносин, не є волонтерською діяльністю. Отже, ознаками волонтерської діяльності можна виокремити наступні:

- 1) є формою благодійництва;
- 2) відсутність фінансового прибутку або часткова фінансова винагорода (так, волонтери ДООН (добровольці Організації Об'єднаних Націй), які працюють у технічній, економічній, соціальній сферах, мають права на отримання матеріальної допомоги для забезпечення щомісячного прожиткового

мінімуму, на покриття витрат на місцевий транспорт і підготовку до роботи. Їх забезпечено житлом, основними видами обслуговування; передбачені й страхування на випадок хвороби та життя);

3) обов'язково через вчинення активних дій суб'єкта надання волонтерської допомоги (думки, нереалізовані бажання – не є елементами волонтерської допомоги);

4) добровільний характер діяльності (основні мотиви – задоволення соціальних і духовних потреб; зацікавленість у конкретному завданні, поставленому у добровільному проєкті; оновлення поглядів на життя, людей, роботу). Волонтерська діяльність не є результатом примусу чи ініціативи з зовні. Воно базується виключно на особистій мотивації, вільному виборі і власних прагненнях, тому не може бути насадженням згори;

5) принесена користь, яка поширюється не тільки на волонтера та його найближче оточення, а й на суспільство загалом. Добровільна діяльність не оплачується, як трудова зайнятість. Вона здійснюється не з матеріальних мотивів. Якщо на волонтерську роботу й виділяються кошти, то виключно на відшкодування витрат, що виникли в результаті праці. Волонтерство також не замінює трудову діяльність;

6) відбувається шляхом надання допомоги «іншому». Волонтерська діяльність формує усвідомлення громадської солідарності і суспільного блага;

7) громадське охоплення. Волонтерська діяльність реалізується в сфері громадянського суспільства. Таким чином вона стає прозорою для інших громадян і уможливорює активне їх залучення;

8) правовою підставою здійснення волонтерської діяльності є укладення договорів про надання волонтерської допомоги та про провадження волонтерської діяльності;

9) важливим елементом волонтерської діяльності є здійснення волонтерської роботи за рахунок витрачання власного вільного часу;

10) волонтерська допомога надається лише тим, хто її потребує; волонтери виступають захисниками тих, хто не може захистити себе сам;

11) ціль – створення суспільства, в якому кожен зможе відчути себе в безпеці та під захистом правосуддя [65].

В останньому Докладі ООН участь громадськості в управлінні вже визнано центральним елементом спільного надання послуг і співпраці з державою - особливов рамках створення рівноправного та інклюзивного суспільства і розробки нового суспільного договору. Доповідь показує, яку цінність участь добровольців може привнести в процес обговорення державної політики та ухвалення рішень. Приватні особи, особливо представники найбільш маргіналізованих спільнот, можуть стати активними співробітниками, зацікавленими сторонами, пропагандистами та лідерами [65]. Див. Додаток А.

У 2020 році в документі *2022 State of the World's Volunteerism Report. Building equal and inclusive societies*, опублікованому в рамках Плану дій з інтеграції волонтерства до Порядку денного в галузі сталого розвитку на період до 2030 року, було запропоновано нову модель волонтерства для ХХІ століття. У цій новій моделі волонтерство визначається досить широко. Раніше характеристики волонтерства були задані дуже чітко. У новій же моделі волонтерство визначається п'ятьма елементами, кожен з яких відображає особливий аспект добровольчої діяльності: структура (формальна та/або неформальна), місце виконання (онлайн та/або офлайн), інтенсивність (епізодична та/або регулярна), мотивація (самовдосконалення та/або створення спільноти) і категорія (надання послуг, взаємодопомога, участь, агітація та дозволя; не виключають одне одного) [65]. Див. Додаток В.

У ХХІ столітті відбувся перехід до так званого нового «екологічного суспільного договору» з особливою увагою до інклюзивності.

РОЗДІЛ 3. ВЗАЄМОДІЯ ДЕРЖАВИ ТА ІНСТИТУТУ ВОЛОНТЕРСТВА В УМОВАХ ВІЙНИ

В останньому Звіті ООН щодо діяльності волонтерів було зазначено, що багато волонтерів допомагають визначати важливі для них питання та розставляти пріоритети. Якщо в реалізації місцевої політики є недоліки, волонтери співпрацюють з органами місцевої влади, щоб державні послуги стали більш актуальними та краще відповідали їхнім потребам і потребам їхніх громад. Оскільки деякі волонтери є частиною тих спільнот, з якими працюють, почуття солідарності спонукає їх брати участь в обговоренні та реалізації державних програм, а також ділитися інноваційними ідеями. Їхні унікальні знання про місцеву специфіку виявляються життєво важливими для розробки інноваційної та гнучкої державної політики і програм. Отже, прагнення до більш ефективного управління і готовність громади підвищувати його ефективність через волонтерську діяльність допомагають створити культуру не лише підзвітності, а й спільного прийняття рішень на основі участі [65].

Нормативне визначення терміну «волонтер» містить Закон України «Про волонтерську діяльність». Стаття 7 Закону визначає, що волонтер – фізична особа, яка добровільно здійснює соціально спрямовану неприбуткову діяльність шляхом надання волонтерської допомоги. Про волонтерську діяльність: Закон України від 19 квітня 2011 року № 3236-VI. Відомості Верховної Ради України. 2011. № 42. Ст. 435 [38].

Волонтерами можуть стати громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, які є дієздатними. Особи віком від 14 до 18 років здійснюють волонтерську діяльність за згодою батьків (усиновлювачів), прийомних батьків, батьків-вихователів або піклувальника [38].

Варто звернути увагу і на той факт, що відповідно Закону України «Про волонтерську діяльність» іноземці та особи без громадянства здійснюють волонтерську діяльність через організації та установи, що залучають до своєї

діяльності волонтерів, інформація про які розміщена на офіційному вебсайті центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері волонтерської діяльності [38].

Під час подій на Майдані у 2013–2014 роках склалася достатньо ефективна схема волонтерства, коли громади та спільноти передавали волонтерам продукти, речі та кошти. Волонтери закуповували військове обладнання та одяг, які разом із іншими необхідними речами доставляли сотням на Майдані, а згодом — добровольчим батальйонам. У 2014 році волонтерський рух відіграв ключову роль у підтримці ідеологічного та збройного спротиву сепаратистським рухам і військовій агресії РФ у Донецькій та Луганській областях [1].

Структура інституту волонтерства в Україні включає кілька ключових елементів, які визначають організацію, діяльність та регулювання волонтерського руху:

1. Державні інституції: Міністерство соціальної політики України та інші профільні міністерства (Міністерство охорони здоров'я, Міністерство молоді та спорту тощо) відповідають за державне регулювання волонтерської діяльності та нагляд за нею. Державна служба з надзвичайних ситуацій (ДСНС) активно співпрацює з волонтерськими організаціями під час ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій.

- Місцеві органи влади забезпечують підтримку волонтерських ініціатив на регіональному рівні, зокрема через координацію волонтерських програм та залучення громадськості до соціальних проєктів.

3. Волонтерські організації:

- Громадські організації: Більшість волонтерської діяльності в Україні здійснюється через громадські організації, які діють як на національному, так і на регіональному рівнях. Це можуть бути як великі мережеві організації (наприклад, Червоний Хрест України), так і локальні ініціативи.

- Благодійні фонди: Ці організації часто залучають волонтерів для надання гуманітарної допомоги, медичної підтримки, роботи з дітьми, людьми похилого віку або постраждалими від військових дій.

- Молодіжні волонтерські організації: Студентські спілки та молодіжні рухи відіграють важливу роль у розвитку волонтерства в Україні, особливо в освітній, культурній та соціальній сферах.

4. Корпоративне волонтерство:

- Багато компаній в Україні долучаються до волонтерства через свої корпоративні соціальні програми. Співробітники компаній можуть брати участь у благодійних акціях, екологічних заходах або допомозі постраждалим від надзвичайних ситуацій.

5. Неофіційні та самоорганізовані волонтерські групи: В умовах військової агресії росії проти України з 2014 року та особливо після початку повномасштабного вторгнення у 2022 році, в Україні значну роль відіграють неформальні волонтерські ініціативи та самоорганізовані групи. Ці групи часто займаються збором допомоги для військових, переселенців та інших постраждалих категорій.

6. Міжнародні волонтерські організації. В Україні діють численні міжнародні волонтерські організації, які співпрацюють з місцевими волонтерами та організаціями для реалізації гуманітарних проектів, надання медичної допомоги або підтримки розвитку місцевих громад 9.

Таким чином, структура інституту волонтерства в Україні складається з багаторівневої системи державних органів, громадських організацій, корпоративних ініціатив та неформальних волонтерських рухів, які забезпечують ефективну діяльність волонтерів у різних сферах суспільного життя.

Для забезпечення ефективної волонтерської діяльності у сфері цивільного захисту в Україні необхідно створити дієву базу даних волонтерів, впроваджувати досвід іноземних країн діяльності волонтерських організацій у цій сфері, проводити навчання з невідкладної медичної допомоги та залучати

волонтерів і волонтерські організації до ліквідації наслідків НС на роботах, що не потребують спеціальної підготовки. З огляду на позитивні результати роботи волонтерів у підрозділах Міністерства оборони України, потребує вивчення питання щодо доцільності введення представників волонтерського руху до Державної служби України з надзвичайних ситуацій. Втім, зазначимо, що Україна має знайти власну модель регулювання волонтерської діяльності у сфері цивільного захисту виходячи із безпекових загроз, пов'язаних із військовою агресією проти України на її наслідків [21].

Нормативна основа волонтерського руху формувалась відповідно тим політичним подіям, які відбувались в Україні та об'єктивно виникала потреба в регулюванні цього виду громадської діяльності.

Основними законодавчими актами, що регулюють діяльність волонтерського руху в Україні, є Закони України: «Про волонтерську діяльність» [38], «Про громадські об'єднання» [39], «Про благодійну діяльність і благодійні організації» [34]. Позитивні зміни, пов'язані з прийняттям в Україні цих нормативних новацій відзначило Агентство США із міжнародного розвитку (USAID) в контексті дослідження «Індексу сталості неурядових організацій» (CSOSI).

Закон України від 5 березня 2015 року No 246-VIII «Про внесення змін до деяких законів України щодо волонтерської діяльності» [36] регулює суспільні відносини, пов'язані з провадженням волонтерської діяльності в нашій державі. Основним завданням цього Закону є ефективне регулювання правовідносин, що виникають в процесі провадження волонтерської діяльності в Україні, сприяння розвитку волонтерського руху, підвищення якості надання волонтерської допомоги. Цей Закон уточнює терміни «волонтерська діяльність», «волонтер», знімає обмеження для здійснення волонтерської діяльності організаціями та установами, уточнює права та обов'язки волонтерів і організацій та установ, які залучають до своєї діяльності волонтерів, пояснює особливості відшкодування витрат, пов'язаних з наданням волонтерської допомоги. Зокрема, ним доповнено напрями діяльності: надання волонтерської допомоги для ліквідації наслідків

НС; надання волонтерської допомоги Збройним Силам та іншим військовим формуванням України, правоохоронним органам, органам державної влади під час дії особливого періоду, правових режимів надзвичайного чи воєнного стану. Передбачено надання соціальних послуг у вищевказані періоди працівниками і волонтерами, які не мають документів, що підтверджують їх фаховий рівень. Запроваджено залучення волонтерів до виявлення осіб/сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах, визначено перелік соціальних послуг, що можуть надаватися екстрено (кризово), та впроваджено надання таких послуг за спрощеною процедурою [21,26].

У період воєнного стану Єдина державна система цивільного захисту (ЄДСЦЗ) функціонує відповідно до положень Кодексу цивільного захисту України [20], з урахуванням особливостей, визначених Законами України «Про правовий режим воєнного стану» [35], «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» та іншими нормативно-правовими актами [42].

Відповідно до ст. 22 Кодексу цивільного захисту України, до сил цивільного захисту належать формування цивільного захисту та добровільні формування цивільного захисту. Основні їх завдання включають запобігання надзвичайним ситуаціям (НС) та ліквідацію їх наслідків[12]. Формування цивільного захисту поділяються на об'єктові та територіальні. Вони створюються для виконання значного обсягу робіт з ліквідації наслідків НС, воєнних дій чи терористичних актів, а також для проведення відновлювальних робіт, які потребують значних людських та технічних ресурсів:

1) об'єктові – створюються на суб'єктах господарювання, які володіють спеціальною технікою та майном, а їхні працівники підготовлені для дій в умовах НС;

2) територіальні – утворюються шляхом об'єднання об'єктових формувань на певній території (ст. 26).

Такі формування створюються у разі загрози або виникнення НС для виконання допоміжних робіт із запобігання або ліквідації наслідків НС за рішенням Ради міністрів АР Крим, центрального органу виконавчої влади,

місцевих державних адміністрацій або органів місцевого самоврядування (ст. 27).

Верховна Рада України 15 березня 2022 року ухвалила Закон № 2132-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо діяльності у сфері охорони довкілля та цивільного захисту на період воєнного стану та у відновлювальний період» [8]. Цей закон передбачає можливість проведення цільової мобілізації у відновлювальний період після завершення військових дій з метою ліквідації їхніх наслідків. Основною відмінністю цільової мобілізації від звичайної є те, що залучаються особи виключно для ліквідації наслідків бойових дій на відповідних територіях та їх відновлення.

Кабінет Міністрів України постановою № 545 від 7 травня 2022 року вніс зміни до Положення про Єдину державну систему цивільного захисту (ЄДСЦЗ), затвердженого постановою КМУ від 9 січня 2014 року № 11. До положення було додано новий пункт, який визначає додаткові завдання ЄДСЦЗ у відновлювальний період. Серед цих завдань – проведення цільової мобілізації для ліквідації наслідків воєнних дій та надзвичайних ситуацій (НС), ліквідація наслідків бойових дій на територіях, які постраждали, відновлення критичної інфраструктури, визначення небезпечних ділянок для розмінування та залучення міжнародної допомоги.

Це означає, що громадяни України будуть залучені до ліквідації наслідків воєнних дій на територіях, які постраждали внаслідок російської агресії, та їхнього відновлення. Водночас, ці громадяни не братимуть участі у бойових діях, а працюватимуть на територіях після проведення розмінування та аварійно-рятувальних робіт, зберігаючи своє робоче місце, посаду та середню заробітну плату.

Ці завдання раніше вже зазначалися у ст. 83 Кодексу цивільного захисту [19]. Цільова мобілізація для ліквідації наслідків техногенних або природних НС державного рівня може проводитися згідно із Законом України «Про правовий режим надзвичайного стану» та іншими нормативними актами. Однак, проведення цільової мобілізації у відновлювальний період можливе лише після

завершення військових дій і після відповідного рішення Президента України, в якому буде визначено строки, обсяг та порядок проведення такої мобілізації.

Варто зауважити, що додаткові завдання діятимуть у відновлювальний період, точне визначення якого наразі відсутнє в законодавстві. Однак, виходячи із норм Закону про мобілізацію, цей період настає після завершення воєнних дій і частково належить до особливого періоду. Перелік заходів у відновлювальний період та строки їхнього виконання визначаються Кабінетом Міністрів України (ст. 12 Закону про мобілізацію). Потребують додаткового врегулювання питання щодо кола осіб, яких торкнеться мобілізація, тривалості мобілізації, а також умов збереження середнього заробітку мобілізованим працівникам[19].

Волонтерська Платформа стала одним із ключових інструментів для забезпечення якісних комунікаційних можливостей волонтерських організацій. Вона об'єднала понад 400 тисяч українців для підтримки України під час війни.

З початку повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 року волонтерський рух в Україні суттєво активізувався, і Волонтерська Платформа стала одним із основних ресурсів для пошуку можливостей допомоги. Платформа була створена ще в березні 2021 року Українською Волонтерською Службою, Дитячим фондом ООН (ЮНІСЕФ) та ІТ-компанією SoftServe за підтримки Міністерства молоді та спорту України з метою об'єднання волонтерів та організацій по всій країні [4].

Після початку війни Платформа стала важливим інструментом, що дозволяє волонтерам оперативно реагувати на запити про допомогу. На сьогодні вона об'єднала більше 400 тисяч користувачів, понад 500 організацій та місцевих волонтерських ініціатив, а також запропонувала 1150 волонтерських можливостей. Загалом через Платформу було зареєстровано близько 50 тисяч волонтерів [4].

Феномен поширення волонтерського руху в Україні яскраво простежується в даних щорічного звіту дослідження благодійності у світі від Charities Aid Foundation (CAF) – world Giving Index (WGI). Трьома базовими показниками в розрахунку індексу благодійності є: допомога ближнім (в інших

інтерпретаціях – незнайомцям) грошові пожертвування, волонтерство (власне пожертва особистого часу). Дані звітів щодо благодійності в Україні за 2015 р. (охоплює дослідження 2014 р.), 2022 р. (охоплює дані дослідження за 2021 р.), 2023 р. (охоплює дані дослідження за 2022 р.) [67].

Волонтерський рух в Україні в умовах війни має чітко виражене *соціальне спрямування*: охоплює не тільки різносторонню допомогу ЗСУ, а й інші напрями діяльності – допомогу соціально вразливим верствам населення, переселенцям, порятунок покинутих тварин; залишаються актуальними екологічні волонтерські практики, ініціативи, спрямовані на підтримку гендерної рівності, права меншин, соціальну відповідальність бізнесу, боротьбу з корупцією тощо. Тобто йдеться не про раціонально сплановану діяльність із метою задоволення економічних чи політичних інтересів окремих груп, а про волонтерський рух як емоційну реакцію на актуальні соціальні виклики[6].

З 24 лютого волонтерський рух в Україні не просто посилюється, а набув величезних масштабів. Регіони, в яких не ведуться активні бойові дії, невпинно працюють, забезпечуючи допомогу в різних напрямках: підтримка переселенців; підтримка госпіталів; підтримка ЗСУ, нацгвардії; захист тварин; підтримка людей, які потребують допомоги через різні обставини (втрата роботи, наприклад); психологічна підтримка; юридична підтримка; культурний розвиток та соціалізація.

Волонтерство і ВПО. Досвід співпраці переважно полягав у наданні приміщень, матеріальну та ресурсну підтримку, інформаційну підтримку. Ініціатором взаємодії згадуються як волонтери, так і ОМС, або ж як спільний двосторонній процес. Представниками ОМС згадується низка організацій та спільнот, які виступали своєрідними посередниками у взаємодії.

Стосовно практик залучення органами місцевого самоврядування до співпраці внутрішньо переміщених осіб, то як свідчать відповіді представників ОМС це були дозвіллеві або соціально- культурні практики (екскурсії для ВПО по місту, залучення ВПО до обговорень щодо помешкань для тимчасового проживання, волонтерство ВПО в місцевих школах, курсах з вивчення

української мови), підтримка ВПО в організації процесу пошуку роботи та залучення до допомоги в місцевих центрах з працевлаштування, надання приміщень для зборів ВПО чи проведення заходів, яких вони потребують. ОМС заплановано, чи вже організовано, залучення молоді до місцевої громади, опитування щодо потреб ВПО, опрацьовується питання можливостей та механізмів для забезпечення права голосування для ВПО, а також різноманітні підходи з надання психологічної підтримки [13].

Слід також звернути увагу на такий інститут протилежний до волонтерства – це псевдоволонтерство, яке спрямоване на отримання особистої користі.

Отже, можна погодитись з висновками до яких дійшли вчені, які характеризували сучасний вітчизняний волонтерський рух в умовах війни в Україні. Це по суті новий соціальний рух, який є агентом суспільних трансформацій, формується «знизу», має масовий характер, соціальне спрямування, мережеву структуру, яка включає соціальних агентів з різним рівнем формалізації та різними завданнями (від порятунку покинутих тварин у зоні активних бойових дій, різнопланової допомоги вразливим групам населення, переселенцям до підсилення боєздатності ЗСУ), реалізація яких слугує спільній цілі – розв'язанню нагальних соціальних проблем в умовах численних викликів, спровокованих війною росії проти України. Інструментом реалізації та трансформації волонтерського руху як агента змін є волонтерство як особливий вид усвідомленої діяльності волонтерів, що характеризується високим рівнем соціальної самоідентифікації людей, добровільністю, проактивністю, масовістю, соціальним забарвленням, благодійністю тощо.

РОЗДІЛ 4. ПРОБЛЕМИ ВОЛОНТЕРСТВА ЯК ІНСТИТУТУ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА І ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ НА ДЕРЖАВНОМУ РІВНІ В УКРАЇНІ

31 липня 2024 року Центр демократії та верховенства права організував друге експертне обговорення проєкту Концепції Державної програми розвитку волонтерської діяльності в Україні на 2025-2030 роки (далі – Концепція). експертної дискусії в межах IV Форуму правових реформ для організацій громадянського суспільства [14].

Радник міністерки соціальної політики, голова Крайової пластової ради Юрій Юзич нагадав, що з 2023 року на базі Мінсоцполітики розробляють концепцію Державної програми розвитку волонтерської діяльності в Україні на період 2025–2030 років. Мета програми – створити необхідні умови для сталого розвитку волонтерського руху та ефективної співпраці волонтерських ініціатив з органами державної влади та місцевого самоврядування.

“Концепція має три блоки – мета, завдання, інструменти. Головна мета – дати можливість посилити волонтерський рух у громадах. Тобто навіть не на національному рівні, а щоб волонтерство в громадах мало більше можливостей і спроможностей та кількість залучених до нього людей зростала”, – зазначив радник міністерки соціальної політики Юрій Юзич [14].

Він додав, що концепція має два ключових завдання. Перше – це визначення на державному рівні, хто такі волонтери, чим вони займаються, навіщо вони потрібні. Більше того, таке усвідомлення важливе саме на рівні органів місцевого самоврядування. Другий крок і завдання – це дати можливість волонтерам посилити свою діяльність і залучити більшу кількість громадян до волонтерської діяльності [14].

Спочатку концепція передбачала 24 інструменти для реалізації цих завдань, проте наразі залишився 21 інструмент[14].

Аналіз проєкту Концепції і попередні висновки щодо діяльності волонтерства в Україні в умовах довоєнного і воєнного періодів, а також висновки

із документу «Карта правових реформ для громадянського суспільства в Україні», яку розробили у межах проекту «Ініціатива секторальної підтримки громадянського суспільства України», який реалізується Консорціумом у складі Ініціативного центру сприяння активності та розвитку громадського почину ЄДНАННЯ (ІСАР Єднання), Українського незалежного центру політичних досліджень (УНЦПД) і Центру демократії та верховенства права (ЦЕДЕМ) завдяки щирій підтримці американського народу, наданій через Агентство США з міжнародного розвитку (АМР США). Все це дозволило визначити основні проблеми державної підтримки волонтерського руху, які дозволять враховувати кілька ключових аспектів, спрямованих на розвиток та стимулювання ефективної волонтерської діяльності [18]:

Блок проблем, який потребує реформування – це волонтерська діяльність.

- В першу чергу це - *правова підтримка волонтерів*. Передусім, важливо розробити спеціалізоване законодавство, яке регламентуватиме діяльність волонтерів, чітко визначатиме їхні права, обов'язки та гарантії соціального захисту.

Рішення/ інструменти:

1. Внесення змін до законодавчих актів України, зокрема до законів «Про громадські об'єднання», «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань».

2. Модифікація положень Постанови Кабінету Міністрів України «Про модельний статут громадської організації», щоб врахувати особливості функціонування волонтерських організацій.

Ці заходи спрямовані на спрощення організаційних процедур і забезпечення стабільності функціонування волонтерського руху в Україні.

- *Проблема. Урегулювання питання діяльності та припинення осередків громадських об'єднань зі статусом юридичної особи.*

Рішення/ інструменти:

1. Внести зміни до Закону України «Про громадські об'єднання».

2. Внести зміни до Цивільного кодексу України.

- *Проблема. Відсутність більшості електронних послуг у сфері державної реєстрації ОГС*

Рішення/ інструменти:

1. Ухвалення нової редакції Закону України «Про органи самоорганізації населення».
2. Внести зміни до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні».
3. Внести зміни до Податкового кодексу України.
4. Внести зміни до постанови Кабінету Міністрів України №440 «Про затвердження Порядку ведення Реєстру неприбуткових установ та організацій, включення неприбуткових підприємств, установ та організацій до Реєстру та виключення з Реєстру».

- *Проблема. Ускладнена процедура припинення юридичної особи шляхом ліквідації*

Рішення/ інструменти:

1. Розроблення та ухвалення постанови Кабінету Міністрів України про затвердження спрощеного порядку припинення юридичної особи шляхом ліквідації за рішенням юридичної особи.
2. Внесення змін до Цивільного кодексу України.
3. Розроблення методичних рекомендацій щодо порядку дій для ліквідації юридичної особи.
4. Запуск у промислову експлуатацію оновленого програмного забезпечення ЄДР.

- *Проблема. Подання інформації про кінцевого бенефіціарного власника неприбутковими ОГС*

Рішення/ інструменти:

1. Роз'яснення Міністерства юстиції України про застосування визначення «кінцевий бенефіціарний власник» до громадських об'єднань та інших неприбуткових ОГС.

2. Зміни до Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань».

- *Проблема. Банківське обслуговування ОГС*

Рішення/ інструменти:

Національному банку України — роз'яснити перелік документів, які мають надати неприбуткові ОГС для відкриття рахунку в банківській установі, та інформацію для щорічної валідації рахунків неприбуткових ОГС.

- *Проблема. Утруднений доступ до деяких адміністративних послуг для ГО*

Рішення/ інструменти:

1. Зміни до наказу Міністерства юстиції України від 19 травня 2020 року №1716/5.

2. Зміни до постанови Кабінету Міністрів України від 13 липня 2016 року №440.

3. Зміни до Кодексу України про адміністративні правопорушення.

4. Рішення органів місцевого самоврядування, які затверджують перелік адміністративних послуг, що надають у ЦНАПах громади.

- *Проблема. Окремий правовий статус для створення та діяльності аналітичних центрів.*

Рішення/ інструменти:

Внести зміни до Цивільного кодексу України.

Блок: Система оподаткування.

- *Оподаткування волонтерської діяльності, компенсаційних витрат на проїзд, проживання, харчування, участь у заходах ОГС та оподаткування послуг, отриманих від ОГС[18].*

Рішення/ інструменти:

Створення фондів для підтримки волонтерських ініціатив (гранти, субсидії, пільгове оподаткування). Законодавчі акти, які визначають податкове середовище для діяльності ОГС та здійснення благодійної діяльності: Податковий кодекс України, Митний кодекс України й Закон України «Про

гуманітарну допомогу». Митний кодекс України містить умови звільнення від оподаткування митом гуманітарної допомоги у випадку її ввезення на митну територію України або вивезення за межі митної території України. Однак порядок визнання гуманітарної допомоги та звітування про її використання й розподіл потребує гармонізації з нормами міжнародного законодавства.

- Проблема. Фінансова компенсація волонтерам, які витрачають значний час або ресурси на соціально важливі проєкти (пожертви, транспортні витрати, тощо).

- Проблема. Вирішити питання неефективності механізму податкової знижки для надавачів благодійних внесків та пожертвувань на користь неприбуткових ОГС

- Проблема. Відсутність механізму відсоткового відрахування з ПДФО.

- Проблема. Недостатні податкові стимули для корпоративних донорів ОГС та податкові умови для співпраці бізнесу й ОГС.

- Проблема. Оподаткування ПДВ соціально значущих товарів та послуг. Реєстрація ОГС платниками ПДВ. Оподаткування ПДВ операцій із ввезення незареєстрованих лікарських засобів[18]..

Рішення/інструменти цього блоку проблем: внесення відповідних змін до Податкового кодексу України.

- Проблема відсутності механізму участі громадян у перерозподілі податкових надходжень через перерахування частини ПДФО неприбутковій громадській чи благодійній організації. Водночас така практика досить поширена в Європі. Угорщина, Словаччина, Литва, Польща, Румунія, Італія і Молдова успішно запровадили та використовують такий механізм. Запровадження механізму відсоткового відрахування в Україні дало б змогу сприяти залученню коштів для діяльності ОГС відповідно до суспільного запиту на ті чи ті напрями діяльності організацій. У такий спосіб громадяни беруть участь в адмініструванні частини свого податку замість державних структур, впливаючи на ухвалення рішень, пов'язаних з управлінням державою[18]..

Рішення/інструменти: розробити й ухвалити зміни до Податкового кодексу України про запровадження механізму відсоткового відрахування з ПДФО.

- *Проблема. Відсутність інформаційної, роз'яснювальної роботи державних органів щодо здійснення фінансово-господарської діяльності та звітування ОГС.*

Рішення: Підготувати роз'яснення Державної податкової служби України щодо порядку співпраці неприбуткових ОГС із державними установами та організаціями в разі надання товарів, робіт і послуг за бюджетні кошти; щодо здійснення фінансово-господарської діяльності та звітування ОГС.

- *Проблема. Удосконалення законодавства у сфері роботи з гуманітарною допомогою.*

Рішення/інструменти:

1. Затвердити наказом Міністерства соціальної політики України форми звіту «Про наявність та розподіл гуманітарної допомоги».

2. Розробити й затвердити нову редакцію Закону України «Про гуманітарну допомогу», зважаючи на положення Регламенту Ради (ЄС) No1186/2009.

3. Розробити та затвердити зміни до Митного кодексу України, зважаючи на положення Регламенту Ради (ЄС) No1186/2009.

4. Затвердити постановою Кабінету Міністрів України положення про Автоматизовану систему реєстрації гуманітарної допомоги з впровадженням електронних процедур включення до Єдиного реєстру отримувачів гуманітарної допомоги й внесення змін до нього, визнання вантажів, коштів, робіт та послуг гуманітарною допомогою[18]..

- *Проблема. Оподаткування нерухомості й земельних ділянок, що перебувають у власності благодійних організацій та громадських об'єднань*

Рішення:

1. Внести об'єкти житлової і нежитлової нерухомості, які перебувають у власності неприбуткових громадських об'єднань та благодійних організацій, до переліку таких, що не є об'єктом оподаткування податком на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки (пп. 266.2 п. 266.2 статті 266 Податкового кодексу України).

2. Внести неприбуткові благодійні організації та громадські об'єднання до переліку юридичних осіб, яких звільняють від сплати земельного податку (стаття 282 Податкового кодексу України).

- Проблема. Відсутність можливості подати заяву для отримання ознаки неприбутковості й витягу з Реєстру неприбуткових установ та організацій в електронний спосіб

Рішення: Забезпечити для неприбуткових установ й організацій можливість подавати документи на включення або внесення змін до Реєстру неприбуткових установ та організацій й отримання витягу з Реєстру з використанням електронних засобів зв'язку.

- Проблема. Висвітлення інформації про діяльність ОГС. У середовищі ОГС забезпечення відкритості роботи є надзвичайно важливим для залучення населення до їхньої діяльності та ефективної реалізації поставлених цілей. Водночас законодавчі ініціативи парламентарів, інших суб'єктів законодавчої ініціативи зазвичай пов'язані з додатковим навантаженням й спробами державного контролю за діяльністю ОГС. Прикладом такого підходу є запровадження електронного декларування для антикорупційних активістів[18].

Рішення:

1. Упроваджувати найкращі практики програмного й фінансового звітування ОГС про їхню діяльність. До того ж механізми звітування та прозорості потрібно запроваджувати не через додаткові звіти до державних органів, зокрема й податкові, а вироблення дієвих підходів і практик самими ОГС.

2. Внести зміни до статті 93 Закону України «Про Регламент Верховної Ради України», передбачивши обов'язкове залучення представників ОГС на стадії попереднього розгляду законопроектів, проектів інших актів у комітетах про будь-які законодавчі ініціативи, котрі в разі ухвалення можуть вплинути на діяльність ОГС, та обов'язкове проведення парламентських слухань щодо законодавчих питань[18].

Блок: Волонтерська діяльність

- Проблема. Відсутність фінансової підтримки проектів ОГС щодо провадження волонтерської діяльності з державного і місцевих бюджетів

Рішення/ інструменти:

1. у Бюджетному кодексі України норми про підтримку громадських ініціатив щодо провадження волонтерської діяльності органи державної влади та місцевого самоврядування не передбачають відповідні видатки у своїх бюджетах.

2. Запровадити на рівні Уряду й органів місцевого самоврядування для ОГС конкурси проектів, спрямованих на інституційну підтримку організацій, зокрема з розвитку волонтерського руху, покращення менеджменту волонтерської діяльності, формування культури волонтерства серед різних верств населення.

- Проблема. Відсутність державної цільової програми сприяння розвитку волонтерської діяльності.

Рішення/ інструменти:

1. Кабінету Міністрів України — ухвалити п'ятирічну цільову програму інституційної підтримки розвитку волонтерської діяльності в Україні. Передбачити видатки з державного бюджету на її реалізацію.

2. Міністерству соціальної політики України як центральному органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері волонтерської діяльності, — систематично оновлювати та публічно оприлюднювати на своєму офіційному вебсайті інформацію про заходи, які вживаються для розвитку та

популяризації волонтерської діяльності в Україні, на національному, регіональному та місцевому рівнях.

3. Внести зміни до Бюджетного кодексу України та додати норму про обов'язкові державні витрати на інституційну підтримку волонтерських організацій, забезпечивши щорічне надання коштів організаціям, які займаються волонтерською діяльністю.

4. Додати до частини 3 статті 3 Закону України «Про волонтерську діяльність» положення «надання інституційної підтримки волонтерської діяльності в Україні», поклавши обов'язок на Міністерство соціальної політики України надавати підтримку організаціям, які займаються волонтерською діяльністю.

5. Внести зміни до Кодексу законів про працю України, додавши статтю «Додаткова відпустка у зв'язку зі здійсненням волонтерської діяльності», що передбачатиме можливість для працівника взяти 5 додаткових календарних днів щорічно зі збереженням заробітної плати для здійснення волонтерської діяльності. Тобто працівник зможе взяти щорічну оплачувану відпустку для здійснення волонтерської діяльності, надаючи підтверджувальні документи. Визначити категорію осіб, які можуть скористатися такою відпусткою.

6. Представникам Уряду України, зокрема Міністерства освіти і науки України, — переглянути та збільшити рівень залученості українських школярів у Програму обміну майбутніх лідерів (FLEX), звернувшись до американського уряду

(американських інституцій) з обґрунтуванням необхідності збільшення кількості квот для України.

7. Уряду України — переглянути можливості участі українців та ОГС у програмі Європейського Союзу, яка підтримує міжнародне волонтерство, — Європейський корпус солідарності.

8. Уряду України — проводити інформаційні та просвітницькі кампанії із залучення українців та ОГС до волонтерських програм Європейського Союзу.

Міжнародний досвід дозволить популяризувати та розвивати волонтерську діяльність у нашій країні.

- Проблема. Відсутність державної (базової) підтримки осіб, які займаються волонтерською діяльністю

7. Внесення змін до Податкового кодексу України про те, що «добові кошти волонтера» не є доходом волонтера та не є базою для оподаткування ПДФО та єдиним соціальним внеском».

8. Внесення змін до Податкового кодексу України, що знімають оподаткування ПДФО з премій Кабінету Міністрів України, які виплачуються за здійснення волонтерської діяльності.

9. Внесення змін до частини 3 статті 1 Закону України «Про волонтерську діяльність» про «надання допомоги особам, які постраждали внаслідок (масових) інфекційних хвороб, епідемій та інших масових соціально-небезпечних захворювань».

10. Внесення змін до Закону України «Про місцеве самоврядування» про те, що місцеве самоврядування може залучати до своєї діяльності волонтерів.

11. Внесення змін до Бюджетного кодексу України про можливість органів влади здійснювати страхування життя і здоров'я волонтерів на період провадження ними волонтерської діяльності відповідно до Закону України «Про страхування».

- Проблема. Наявність вікових обмежень щодо осіб, які здійснюють волонтерську діяльність, та низький рівень залученості дітей до здійснення волонтерської діяльності

Рішення/ інструменти:

1. Внесення змін до Закону України «Про волонтерську діяльність» про вікові обмеження для осіб, яким дозволяється здійснювати соціально спрямовану, неприбуткову діяльність шляхом надання волонтерської допомоги.

Розширення Державного стандарту базової середньої освіти, типових освітніх програм, типових навчальних програм курсом «Основи волонтерської

діяльності» у формі змістового модуля навчальної дисципліни «Громадянська освіта».

- *Проблема. Оподаткування логістичних витрат волонтерів*

Рішення/ інструменти:

1. Внесення змін до Податкового кодексу України про те, що кошти, які відшкодовуються волонтеру, не є базою для оподаткування ПДФО та єдиним соціальним внеском.

2. Внесення змін до Кодексу законів про працю України, які додають статтю «Додаткова відпустка у зв'язку зі здійсненням волонтерської діяльності».

- *Проблема. Зловживання деякими ОГС правом запрошувати іноземних волонтерів і стимулювання нелегальної трудової міграції*

1. Внесення змін до Закону України «Про волонтерську діяльність», які передбачають право Міністерства соціальної політики України виключати організації та установи, які залучають до своєї діяльності волонтерів, з відповідного реєстру організацій у разі звернення правоохоронних органів України з доведеними фактами порушення законодавства і стимулювання прихованої трудової міграції під виглядом волонтерства.

2. Внесення змін до частини 1 статті 7 Закону України «Про волонтерську діяльність», які розширюють норми про те, що інформація про організації та установи, які залучають до своєї діяльності волонтерів, також може бути надана шляхом направлення запиту до Міністерства соціальної політики України, якщо такий перелік відсутній на його офіційному вебсайті.

- *Проблема. Дуже низький рівень залучення українських і міжнародних волонтерів до роботи з органами виконавчої влади і місцевого самоврядування.*

- *Проблема. Освітні та тренінгові програми.* Організація навчальних курсів, тренінгів та програм для волонтерів, які допоможуть розвивати навички управління проєктами, комунікації, лідерства. Підготовка волонтерів до роботи в різних сферах (соціальна допомога, екологія, культура, освіта).

- *Проблема. Мотивування та визнання.* Встановлення національних або місцевих нагород, відзнак, які визнають досягнення волонтерів. Створення платформ для публічного визнання їхнього внеску, таких як нагороди, публікації історій успіху.

- *Проблема. Інфраструктура для волонтерів.* Розвиток інфраструктури для підтримки волонтерів, включаючи спеціалізовані центри волонтерської допомоги, платформи для обміну волонтерами, ресурси для координації з іншими організаціями. Підтримка в організації фізичного простору для волонтерської діяльності (офіси, приміщення для заходів тощо).

- *Проблема. Інтеграція волонтерського руху в систему державних органів.* Встановлення партнерства між державними установами, місцевими органами влади та волонтерськими організаціями для ефективного вирішення соціальних проблем. Заохочення залучення волонтерів до різних державних проєктів, особливо у сфері освіти, охорони здоров'я, цивільної оборони та відновлення після стихійних лих.

- *Проблема. Стратегічне планування і координація.* Розробка національної стратегії розвитку волонтерства, включаючи плани національного масштабу для конкретних регіонів або проблем. Створення державних органів або агентств для координації волонтерської діяльності та ефективного використання волонтерських ресурсів.

- *Проблема. Спільна діяльність з міжнародними організаціями.* Встановлення міжнародного співробітництва для розвитку волонтерських ініціатив, обміну досвідом та залучення міжнародної допомоги. Участь в міжнародних проєктах та акціях, що мають позитивний вплив на розвиток країни.

Рішення/інструменти:

1. Розробка Міністерством соціальної політики України методичних рекомендацій та типових інструкцій із залучення волонтерів до діяльності органів виконавчої влади та місцевого самоврядування.

2. Розробка Національною академією державного управління при Президентові України загальної короткострокової програми «Основи менеджменту волонтерської діяльності».

3. Розробка та затвердження Національним агентством України з питань державної служби мінімальних вимог до наявності досвіду волонтерської діяльності в особи, яка претендує на вступ на державну службу.

4. Внесення змін до Закону України «Про вищу освіту», які розширюють частину 4 статті 44 «Умови прийому на навчання для здобуття вищої освіти» формулюванням «наявності у вступника досвіду волонтерської діяльності».

5. Розробка Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти документа, який підтверджуватиме наявність у вступника досвіду волонтерської діяльності і який він зможе надати при вступі до закладу вищої освіти.

Проблема. Відсутність нормативного визначення волонтерської діяльності онлайн. У чинному українському законодавстві немає нормативного визначення терміну «волонтерська діяльність онлайн». В умовах діджиталізації онлайн-волонтерство набирає обертів та популярності і є різновидом волонтерської діяльності, що дозволяє дистанційно співпрацювати з ініціативами по всьому світу за допомогою мережі Інтернет.

Такий вид волонтерської діяльності надає можливість залучати, зокрема, певні групи немобільних та маломобільних громадян (особи з інвалідністю, які мають проблеми з пересуванням; люди похилого віку; особи, які перебувають у відпустці по догляду за дитиною; особи, які не мають коштів / можливостей на вільне пересування тощо) [18]..

Рішення/інструменти:

1. Закріпити термін «волонтерська діяльність онлайн» на законодавчому рівні, додавши відповідне визначення до Закону України «Про волонтерську діяльність».

2. Внесення змін до Закону України «Про волонтерську діяльність», які додають визначення терміну «волонтерська діяльність онлайн»[18].

Отже, концепція повинна створити сприятливе середовище для розвитку волонтерства як важливого соціального інституту, забезпечуючи йому належну підтримку на всіх рівнях: від законодавчого до практичного.

ВИСНОВКИ

В умовах загрози державному суверенітету та територіальній цілісності України, а також обмежених можливостей державної влади у наданні повної підтримки військовим та добровольцям, громадянське суспільство взяло на себе ініціативу захисту ключових конституційних принципів. Так сформувався сучасний волонтерський рух, який перетворився на широку мережу організацій, що забезпечують підтримку Збройним силам України (ЗСУ) та цивільному населенню, відіграючи важливу роль у зміцненні національної безпеки та підтримці суспільної стійкості.

Волонтерство є важливим і актуальним для України, як і для всього світу, з кількох причин. По-перше, багаторічний досвід показує, що залучення волонтерів — це ефективний спосіб вирішення складних проблем окремих людей, суспільства та довкілля, які часто виникають через недостатню увагу до суспільного добробуту. По-друге, волонтерська діяльність приносить у соціальну сферу нові, творчі й сміливі ідеї для вирішення найгостріших та найскладніших питань, що дозволяє знаходити рішення навіть у безвихідних, на перший погляд, ситуаціях. По-третє, волонтерство надає кожному члену суспільства можливість активно долучатися до покращення якості життя. По-четверте, це механізм, який дозволяє людям безпосередньо звертатися зі своїми проблемами до тих, хто може їх вирішити.

Функціональний аналіз придатний для вивчення мотивацій, що лежать в основі волонтерської діяльності. Наприклад, інструмент „Інвентар функцій волонтерів” („Volunteer Functions Inventory”, VFI), який створили психологи допомагає виявити функції, які може виконувати волонтерство [44].

Функціональний аналіз використовується для дослідження мотивацій, що спонукають до волонтерської діяльності, і допомагає з'ясувати, які потреби задовольняються шляхом волонтерства. Один з інструментів цього методу „Інвентар функцій волонтерів” (Volunteer Functions Inventory, VFI),

розроблений для визначення різних мотиваційних факторів, що спонукають людей ставати волонтерами [46].

Суть цього інструменту полягає у виділенні шести основних функцій, або мотивів, які лежать в основі волонтерської діяльності:

1. Ціннісна функція — волонтери діють через бажання допомагати іншим і робити внесок у суспільство.
2. Соціальна функція — участь у волонтерстві задовольняє потребу в соціалізації, встановленні контактів і покращенні соціального статусу.
3. Захисна функція — волонтерство допомагає людям впоратися з негативними аспектами свого життя, зокрема подолати почуття провини або тривоги.
4. Кар'єрна функція — волонтери бачать свою діяльність як спосіб здобути нові навички або підготуватися до майбутньої професійної діяльності.
5. Функція розуміння — прагнення волонтерів отримати новий досвід, розширити знання і поглибити розуміння світу.
6. Підсилювальна функція — волонтерська діяльність допомагає підвищити впевненість у собі та самооцінку[46].

Таким чином, інструмент „Інвентар функцій волонтерів” дозволяє комплексно дослідити та зрозуміти внутрішні мотивації людей до волонтерства, що є важливим для залучення нових учасників і розвитку програм, орієнтованих на їхні потреби[46].

Специфіка сучасної ситуації в Україні зводиться до того, що водночас відбувається двоєдиний процес інституціоналізації громадянського суспільства, і правової держави. А це означає, що:

- має місце виключення будь-якої дискримінації за національно-етнічними, політичними, релігійними, статевовіковими ознаками;
- має місце надійний законодавчий захист особистості і гідності громадянина, недоторканність його житла і майна, свобода вибору проживання, виїзду або в'їзду в країну, таємниця листування і телефонних розмов, свобода слова, преси, інформації;

- людині надане право вільно виявляти свій світогляд та духовні інтереси;
- має місце всебічний захист громадянських прав з боку судових органів та громадських організацій.

Волонтерська діяльність в Україні регулюється Законом України "Про волонтерську діяльність", прийнятим у 2011 році (із змінами). Закон визначає основні права, обов'язки та умови волонтерської діяльності, включаючи захист прав волонтерів та їх соціальне забезпечення. Окремі аспекти волонтерства також регулюються іншими нормативно-правовими актами, наприклад, у сфері цивільного захисту, соціального захисту та охорони здоров'я[838].

Для забезпечення ефективної волонтерської діяльності у сфері цивільного захисту в Україні необхідно створити дієву базу даних волонтерів, запозичувати та впроваджувати досвід іноземних країн щодо організації волонтерських ініціатив у цій галузі, проводити навчання з надання невідкладної медичної допомоги, а також залучати волонтерів та волонтерські організації до ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій на завданнях, які не потребують спеціальної підготовки. Враховуючи позитивні результати діяльності волонтерів у підрозділах Міністерства оборони України, важливо розглянути питання щодо доцільності інтеграції представників волонтерського руху до Державної служби України з надзвичайних ситуацій. Водночас, необхідно розробити власну українську модель регулювання волонтерської діяльності у сфері цивільного захисту, яка враховуватиме специфічні безпекові загрози, пов'язані з військовою агресією проти України та її наслідками.

Врахування досвіду інших країн, що стикалися з військовими конфліктами, допоможе створити ефективні механізми взаємодії волонтерів з державними інституціями, а також посилити національну стійкість та підготувати правове поле для відбудовного періоду, коли волонтери можуть відігравати ключову роль у відновленні зруйнованої інфраструктури та соціальної підтримки постраждалого населення.

Отже, в результаті проведеного дослідження, загальний висновок до поставленої гіпотези можна зробити наступний, забезпечення ефективної та

скоординованої взаємодії інституту волонтерства з державними інституціями в умовах воєнного стану в Україні буде впливати на формування діалогічної модель публічної політики, яка сприятиме активному залученню громадськості до прийняття рішень, забезпеченню прозорості та підзвітності влади, а також створенню партнерських відносин між державою та суспільством. Така модель дозволить більш гнучко реагувати на соціальні виклики, ефективніше використовувати ресурси, розширювати можливості громадянської участі, що, в свою чергу, зміцнюватиме стійкість країни до зовнішніх загроз і підтримуватиме розвиток інклюзивного громадянського суспільства.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ:

1. Аналіз українського волонтерства на основі методології нових соціальних рухів. Національний інститут стратегічних досліджень. URL:<http://surl.li/uekvkk>
2. Вашкович В. В. Посібник волонтера / В. В. Вашкович, О. Ю. Василенко, Т. О. Карабін, Я. В. Лазур, В. В. Манзюк, В. М. Рошканюк. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. 88 с.
3. Волонтерство як ресурс соціальної роботи у громаді: Обличчя соціаль- ної держави» в рамках проекту «Покращення якості соціальних послуг дітям та сім'ям у громаді»: зб. ст. Міжнар. наук. конф. для студ. та аспір. (м. Київ, 22–23 берез. 2006 р.) / [упор. Т. Лях; передм. Т. Басюк]. К.: Християнський дитячий фонд, 2006. С. 96–97.
4. Волонтерська Платформа об'єднала 400 тисяч українців довкола допомоги Україні під час війни. *UNICEF*. 2022. URL: <http://surl.li/uefnxe>
5. Волонтерський рух в Україні: тенденції розвитку./Р.Х. Вайпола, А.Й. Капська, Н.М. Комарова та ін. К.: Академпрес, 1999. 112 с.
6. Вплив війни: прифронтові громади та їх стійкість. URL: <http://surl.li/czncgv>
7. Всеобщая декларация волонтеров. Вестник благотворительности. 1995. No 5 (21). С. 12–15.
8. Говоруха Н. О. Волонтерство як платформа соціальних перетворень. *Педагогічний процес: теорія і практика. Серія: Педагогіка. 2019. No 3–4 (66–67)*. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/view ByFileId/925989.pdf>
9. Голуб В. Л. Волонтерська діяльність в системі взаємовідносин держави та суспільства: дис. ... канд. наук із держ. упр.: 25.00.01. Київ, 2016. 247 с.
10. Горєлов Д. М., Корнієвський О. А. Волонтерський рух: світовий досвід та українські громадянські практики: аналіт. доп. Київ : НІСД, 2015. 36 с.

11. Громадське обговорення Концепції Державної цільової програми з розвитку волонтерської діяльності в Україні на період до 2030 року. опубліковано 22 листопада 2024 року URL:<http://surl.li/obwhju>
12. Державна служба України з надзвичайних ситуацій. Офіційний вебсайт. URL: <https://dsns.gov.ua>
13. Дослідження «Вплив воєнного стану на громадську участь в Україні» 2023. Київ. URL: <http://surl.li/qcnfzt>
14. Друге експертне обговорення проєкту концепції державної програми розвитку волонтерської діяльності в Україні на 2025-2030 роки. <http://surl.li/musrur>
15. Закон України "Про волонтерську діяльність" № 3236-VI від 19.04.2011. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2011, № 42, ст. 435.
16. Звонар В. П. Соціальна відповідальність як соціоекономічний феномен: теорія та українські реалії / Інститут демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи НАН України. Київ, 2018. 288 с.
17. Звонар В. П. Теоретичні основи реалізації соціальної відповідальності як модернізаційного фактора. Людський розвиток в Україні: соціальні та демографічні чинники модернізації національної економіки: колективна монографія / ред. Е. М. Лібанова; Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України. Київ, 2012. С. 109–149.
18. Карта правових реформ для громадянського суспільства в Україні. URL:<http://surl.li/eukxsd>
19. Кодекс цивільного захисту України: Закон України від 02 жовтня 2012 р. No 5403-VI / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text>
20. Кодекс Цивільного захисту України. Документ 5403-VI, чинний, поточна редакція — Редакція від 15.11.2024, підстава - [4017-IX](#) URL: <http://surl.li/xnpuug>
21. Костенко В.О., Горбаченко Ю.М. Нормативно-правове регулювання волонтерської діяльності у сфері цивільного захисту в умовах мирного часу та

особливого періоду. *Публічне управління і адміністрування*. Вип. 30. 2022. Розділ. *Публічне управління у сфері державної безпеки та охорони громадського порядку*. С. 133-135

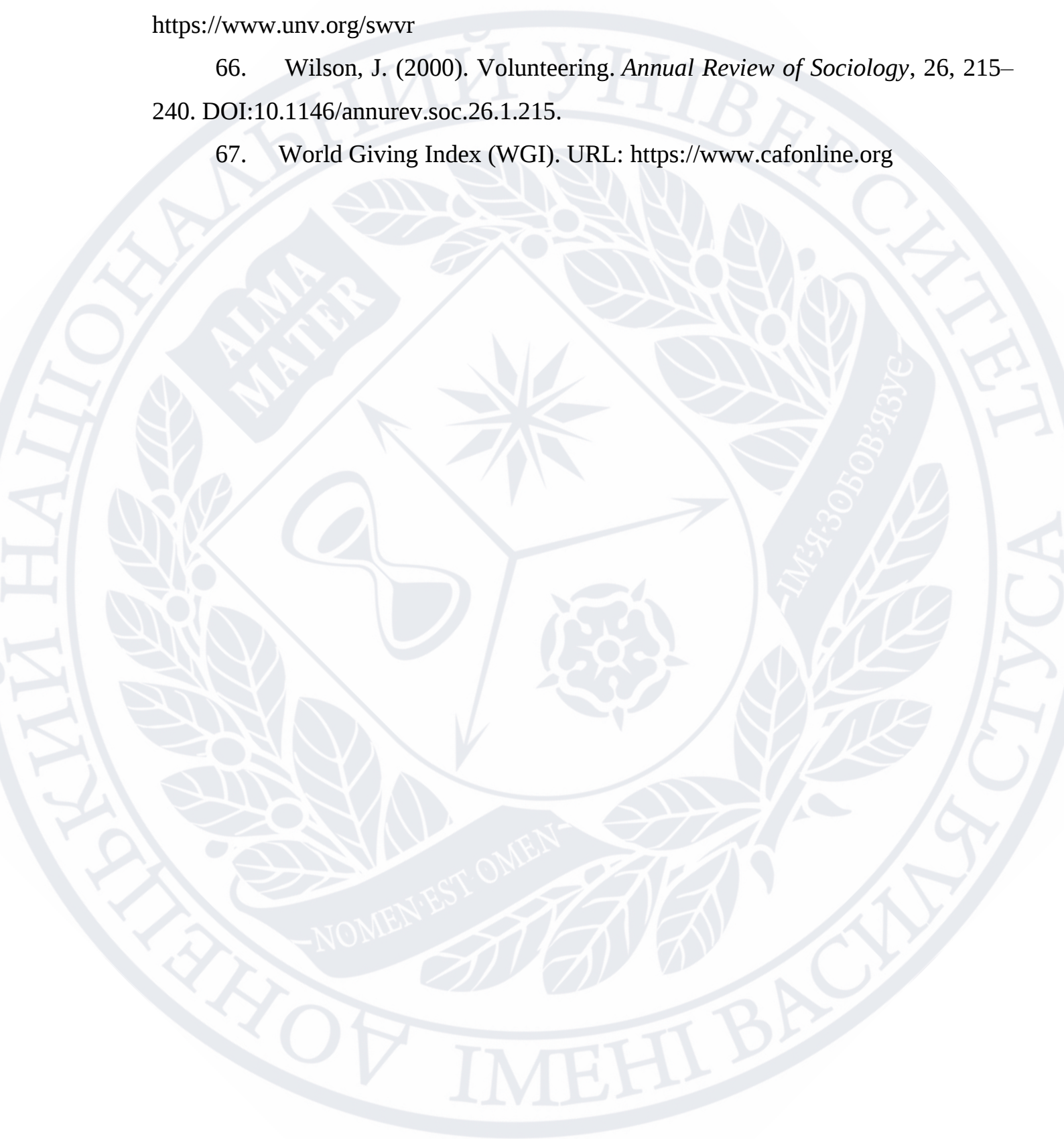
22. Крип'якевич І. Історія України. Львів: Світ, 1990. 520 с.
23. Лациба М. Розвиток відносин між владою та суспільством в Україні: від еволюції до революції. Громадянське суспільство України: сучасний стан і перспективи впровадження європейських стандартів взаємодії з державою: зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф. (12 груд. 2013 р.) / упоряд. В. М. Яблонський, О. А. Корнієвський, П. Ф. Вознюк; за заг. ред. О. А. Корнієвського. Київ: НІСД, 2014. С. 12–17.
24. Лях Т. Л. Волонтерство як суспільний феномен. *Проблеми педагогічних технологій*. 2004. Вип. 34. С. 139–144.
25. Малик О.В. Волонтерський рух – як діяти в межах закону. URL: <https://www.malyk.com.ua/news/publication/volonterstvo-v-ukraini>
26. Мандебура-Нога О. С. Волонтерство як нова форма громадської активності в Україні. Трансформація політичних інститутів України: проблеми теорії і практики / авт. кол.: М. І. Михальченко (керівник) та ін. Київ : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2016. С. 243–278.
27. Мацкевич Л.П., Штих П.М. Волонтерство. Реферативний огляд (2004–2022 рр.). URL: <http://www.nbu.gov.ua/node/5963>
28. Панькова О., Касперович О., Іщенко О. Розвиток волонтерської діяльності в Україні як прояв активізації соціальних ресурсів громадянського суспільства: специфіка, проблематика та перспективи. *Український соціум*. 2016. № 2 (57). С. 25–40.
29. Паславська О. Становлення та розвиток волонтерства в Україні (історико-правове дослідження). *Актуальні проблеми правознавства*. 2016. Вип. 4 (8). С. 22–28.
30. Патнам Р. Д., Леонарді Р., Нанетті Р. Й. Творення демократії: Традиції громадянської активності в сучасній Італії / пер. В. Ющенко. Київ: Основи. 2001. С. 221

31. Петренко О. М., Іванов В. С. Волонтерська діяльність в Україні: аналіз сучасних тенденцій. *Соціальна політика та волонтерство*. 2021. Т. 12, № 3. С. 45-57.
32. Податковий кодекс України. 2 грудня 2010 року No 2755-VI URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>
33. Позняк-Хоменко Н. Волонтери: сила небайдужих. Тернопіль: Джура, 2020. 103 с.
34. Про благодійну діяльність та благодійні організації: Закон України від 5 липня 2012 р. No 5073-VI / Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5073-17>
35. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24 лютого 2022 р. No 64/2022 / Президент України. Офіційне інтернет-представництво. URL: <http://surl.li/vvdwtl>
36. Про внесення змін до деяких законів України щодо волонтерської діяльності: Закон України від 05 березня 2015 р. No 246-19 / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/246-19#Text>
37. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо діяльності у сфері довкілля та щодо цивільного захисту на період дії воєнного стану і у відбудовний період: Закон України від 15 березня 2022 року No 2132-IX / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2132-20#Text>
38. Про волонтерську діяльність: Закон України 19 квітня 2011 року No 3236-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17#Text>
39. Про громадські об'єднання: Закон України від 22 березня 2012 р. No 4572-VI / Верховна Рада України. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4572-17>
40. Резнік О. Соціологічні виміри громадянського суспільства в Україні. Київ: Ін-т соціології НАН України, 2019. 288 с.

41. Сірко В. С. Адміністративно-правове забезпечення волонтерської діяльності в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Одеса, 2018. 23 с.
42. Цільова мобілізація в Україні: коли почнеться, кого може торкнутися і чому закон поки що не ідеальний. URL: <https://delo.ua/uk/politics/cilyova-mobilizaciya-v-ukrayini-koli-pocnetsya-kogo-moze-torknutisya-i-comu-zakon-poki-shho-ne-idealnii-398158/>
43. Червоний Хрест України. Офіційний вебсайт. URL: <https://redcross.org.ua> Міжнародний волонтерський рух в Україні: виклики та перспективи. Аналітичний звіт. Київ: Центр громадських ініціатив, 2022. 112 с.
44. Clary E.G., Snyder M. The Motivations to Volunteer: Theoretical and Practical Considerations. *Curr. Dir. Psychol. Sci.* 1999, 8, 156–159.
45. Edwards M. Civil Society. Cambridge: Polity Press. 2011. 238 p.
46. *Eur. J. Investig. Health Psychol. Educ.* 2024, 14(4), 823-837; <https://doi.org/10.3390/ejihpe14040053>
47. Habermas J. (1996). Between Facts and Norms: Contributions to a Discourse Theory of Law and Democracy. Cambridge, MA: MIT Press.
48. Helmke, G., & Levitsky, S. (2004). Informal Institutions and Comparative Politics: A Research Agenda. *Perspectives on Politics*, 2(4), 725–740. DOI:10.1017/S1537592704040472.
49. Hustinx, L., & Lammertyn, F. (2003). Collective and Reflexive Styles of Volunteering: A Sociological Modernization Perspective. *Voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 14(2), 167–187. DOI:10.1023/A:1023948027200.
50. Merton R. K. On The Shoulders of Giants: A Shandean Postscript. Free Press. 1965, 1993
51. Merton R. K. Science, Technology and Society in Seventeenth Century England. 1938 Royal Society, Лондон. 1938

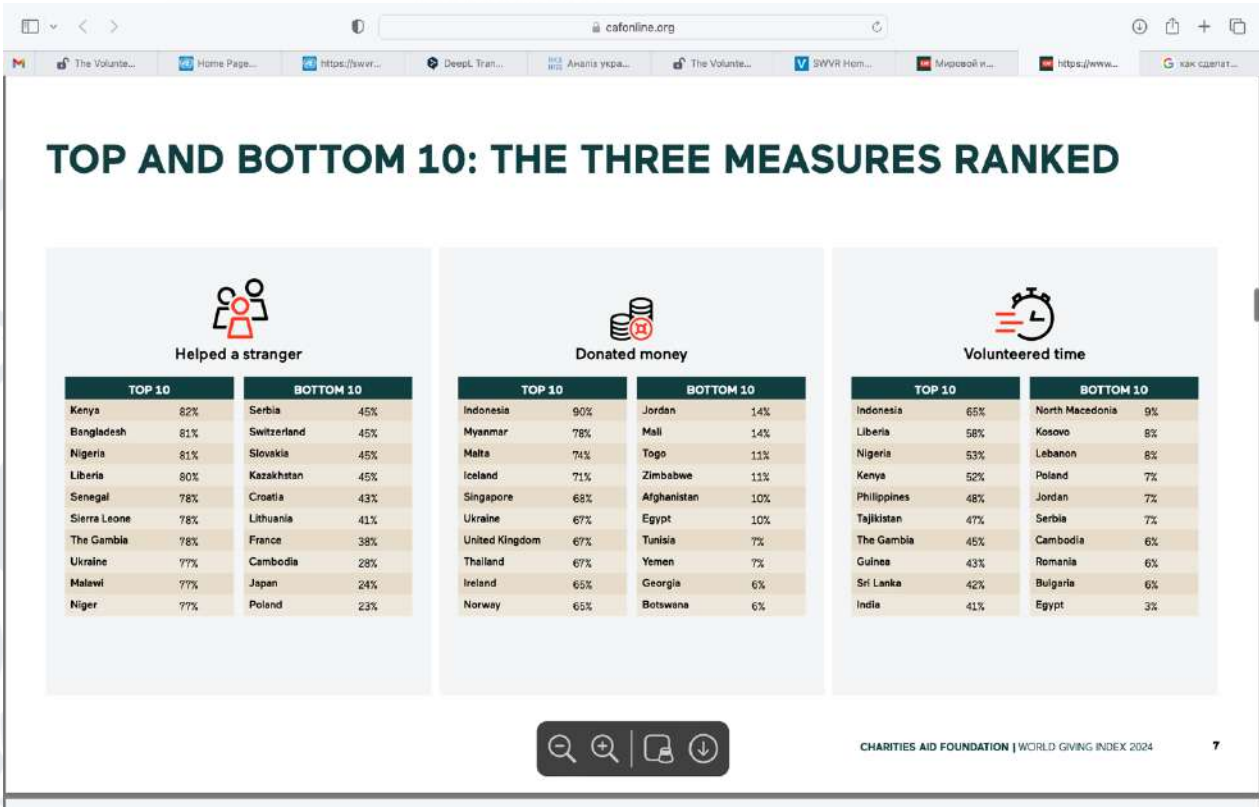
52. Merton R. K. Social Theory and Social Structure. Free Press, CIIA. 1949, 1957, 1968
53. Merton R. K. The Matthew Effect in Science. *Science*. 1968
54. Merton R. K. The Sociology of Science: Theoretical and Empirical Investigations. 1973. University of Chicago Press.
55. Omoto A.M.; Snyder, M. Sustained Helping without Obligation: Motivation, Longevity of Service, and Perceived Attitude Change Among AIDS Volunteers. *J. Pers. Soc. Psychol.* 1995, 68, 671–686.
56. Penner L.A. Dispositional and Organizational Influences on Sustained Volunteerism: An Interactionist Perspective. *J. Soc. Issues* 2002, 58, 447–467.
57. Putnam R. D. Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community. New York: Simon & Schuster. 2000.
58. Rochester, C. (2021). *Understanding Volunteering: A Social, Political and Psychological Perspective*. New York: Palgrave Macmillan.
59. Salamon L. M. & Anheier, H. K. (1998). The Emerging Nonprofit Sector: An Overview. Manchester University Press.
60. Skocpol T. Civic Engagement in American Democracy. Washington, DC: Brookings Institution Press. 1999.
61. Snyder, M., & Omoto, A. M. (2002). Volunteers and their motivations: Theoretical and practical considerations. In M. R. Clary & J. E. Rhodes (Eds.), *Volunteerism and community life* (pp. 3–26). San Francisco: Jossey-Bass.
62. Snyder, M., Omoto, A. M. (2008). Volunteerism: Social issues perspectives and social policy implications. *Social Issues and Policy Review*, 2(1), 1–36. doi:10.1111/j.1751-2409.2008.00009.x
63. State of the World's Volunteerism. The Thread That Blinds. URL: <http://surl.li/lvbcle>
64. The Volunteer Functions Inventory (VFI): Adaptation and Psychometric Properties among a Portuguese Sample of Volunteers. *Eur J. Investig. Health Psychol. Educ.* 2024, 14(4), 823-837. URL: <https://doi.org/10.3390/ejihpe14040053>

65. United Nations Volunteers (UNV) programme (2021). 2022 State of the World's Volunteerism Report. Building equal and inclusive societies. Bonn. URL: <https://www.unv.org/swvr>
66. Wilson, J. (2000). Volunteering. *Annual Review of Sociology*, 26, 215–240. DOI:10.1146/annurev.soc.26.1.215.
67. World Giving Index (WGI). URL: <https://www.cafonline.org>

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

ДОДАТОК В

